Problémy v rodinné komunikaci pohledem adolescentů

Jana Sucháčková, DiS.

Bakalářská práce
2017

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	**Jana Sucháčková, DiS.**
Osobní číslo:	**H140043**
Studijní program:	**B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor:	**Sociální pedagogika**
Forma studia:	**kombinovaná**
Téma práce:	**Problémy v rodinné komunikaci pohledem adolescentů**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti rodinné komunikace, adolescence a problémů současné rodiny.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

MOŽNÝ, Ivo. Sociologie rodiny. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-05-9.
JANOUŠEK, Jaromír. Verbální komunikace a lidská psychika. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1594-0.
VYBÍRAL, Zdeněk. Psychologie komunikace. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-998-4.
DEVITO, Joseph. Základy mezilidské komunikace. Praha: Grada Publishing, spol.s r.o., 2001. ISBN 80-7169-988-8.
TEGZE, Oldřich. Neverbální komunikace. Praha: Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-429-X.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **7. prosince 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **26. dubna 2017**

Ve Zlíně dne 7. prosince 2016

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Fakulta humanitních studií
L.S.

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby [1)];
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 [2)];
- podle § 60 [3)] odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 [3)] odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 24.4.2017 ..... Suchačková

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá tématem problémů v rodinné komunikaci z pohledu adolescentů. Cílem práce je zjistit způsob a intenzitu rodinné komunikace mezi adolescenty a jejich rodiči. V teoretické části práce jsou vymezeny pojmy komunikace, rodina, a adolescence. Teoretická část také popisuje druhy a funkce komunikace, dále popisuje komunikaci verbální a neverbální, význam rodiny, její vývoj, změny v adolescenci a vztahy s rodiči a sourozenci v období adolescence. V praktické části je prezentován a vyhodnocen empirický výzkum formou dotazníkového šetření u studentů Obchodní akademie ve Valašském Meziříčí ve věku 15 až 18 let.

Klíčová slova: adolescence, komunikace, problémy, rodina

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with problems in family communication from adolescents' point of view. The purpose of this thesis is to uncover the ways and intensity of family communication between adolescents and their parents.

In the theoretical part I define concepts of communication, family and adolescence. This part also describes types and functions of communication, verbal and non-verbal communication, the meaning of family, family development, changes during the time of adolescence, and relationships with parents and siblings during adolescence.

In the practical part I present and evaluate empirical research carried out in the form of questionnaires among students of Business Academy in Valašské Meziříčí aged 15-18 years.

Keywords: adolescence, communication, problems, family

Děkuji panu Mgr. Jakubovi Hladíkovi, Ph.D. za ochotu a cenné rady při vedení mé bakalářské práce.

Zároveň děkuji své rodině a přátelům za to, že mě po celou dobu studia podporovali.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD **9**
I TEORETICKÁ ČÁST **10**
1.1 FUNKCE KOMUNIKACE 13
1.2 DRUHY KOMUNIKACE 13
1.2.1 Komunikace verbální 14
1.2.2 Komunikace neverbální 15
1.3 ZÁSADY SPRÁVNÉ KOMUNIKACE 17
1.4 VÝZNAM KOMUNIKACE V RODINĚ 19
1.5 KOMUNIKACE S DOSPÍVAJÍCÍM 20
2 RODINA **23**
2.1 VÝZNAM RODINY 24
2.2 VÝVOJ RODINY 25
2.2.1 Rodina v minulosti 27
2.2.2 Současná rodina 27
2.3 RODINA S DOSPÍVAJÍCÍM 30
3 ADOLESCENCE **32**
3.1 ZMĚNY V OBDOBÍ ADOLESCENCE 34
3.1.1 Tělesné změny 35
3.1.2 Kognitivní změny 36
3.1.3 Emoční změny 37
3.1.4 Sociální změny 38
3.2 VZTAHY S RODIČI A SOUROZENCI V OBDOBÍ ADOLESCENCE 40
II PRAKTICKÁ ČÁST **43**
4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM **44**
4.1 CÍLE VÝZKUMU 44
5 METODA SBĚRU DAT **45**
5.1 VÝZKUMNÝ SOUBOR 45
6 VÝSLEDKY **48**
6.1 RODINNÉ PROSTŘEDÍ 48
6.2 TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU 51
6.3 KOMUNIKACE 56
6.4 SHRNUTÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI 71
ZÁVĚR **73**
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY **74**
SEZNAM OBRÁZKŮ **77**
SEZNAM TABULEK **78**
SEZNAM PŘÍLOH **79**

ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá rodinnou komunikací a problémy s ní spojené. Na toto téma je nazíráno z pohledu adolescentů. Adolescence je období plné změn a rozporů, které často mohou narušovat komunikaci v rodině. Komunikace se pak může stát velmi nelehkou záležitostí. Je proto potřeba, aby se obě strany, jak rodiče, tak jejich dospívající děti, snažili najít společnou cestu ke kompromisům a vzájemnému pochopení. Ze strany adolescentů je potřeba, aby své rodiče chápali jako autoritu, zároveň ale, aby pro ně rodiče byli dobrými přáteli, kterým se nebudou bát svěřit. Ze strany rodičů je zase potřeba, aby si na své děti našli dostatek času, naslouchali jim a hlavně nezlehčovali jejich problémy, i přesto, že se jim mohou zdát nedůležité.

V dnešní uspěchané době nevěnujeme osobní komunikaci tolik času, kolik by si zasloužila. Stále více upřednostňujeme jiné komunikační prostředky před osobní komunikací, která má však zásadní vliv na vztahy v rodině. Proto pak vznikají v rodinách, ale i jinde problémy, které by se dali řešit, pokud by se o nich mluvilo z očí do očí.

Proto cílem této práce je zjistit, jaký je způsob a intenzita rodinné komunikace mezi adolescenty a jejich rodiči.

Teoretická část vymezuje pojmy komunikace, rodina a adolescence, což jsou také hlavní kapitoly této práce. V kapitole rodina se práce dále věnuje funkcím a druhům komunikace, komunikační zásadám, dále vysvětluje význam komunikace v rodině a také specifika komunikace s dospívajícím. V druhé kapitole se práce zabývá významem a vývojem rodiny a popisuje rodinu s dospívajícím členem. Poslední kapitola věnovaná adolescenci, se zabývá změnami v dospívání a popisuje také vztahy s rodiči a sourozenci v této životní etapě.

V praktické části bakalářské práce byl proveden kvantitativní výzkum formou dotazníkového šetření. Výzkum byl proveden mezi studenty střední školy, konkrétně na Obchodní akademii ve Valašském Meziříčí. Dotazníky byly rozdány mezi 120 respondentů ve věku 15 až 18 let. V této části práce jsou shrnuty výsledky tohoto výzkumu a jsou zde vyhodnoceny odpovědi na výzkumné otázky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 KO MUNIKACE

„Slovo komunikace je latinského původu. V latině communicare znamená communem reddere – učinit společným. Toto širší pojetí sociální komunikace lze v češtině vyjádřit termínem sdílení (na rozdíl od pouhého sdělování). V užším pojetí hovoříme o výměně informací. K nim řadíme i představy, ideje, nálady, pocity a postoje, které si lidé při komunikaci vyměňují" (Bednaříková, 2006, s. 13).

Dnes definujeme komunikaci také jako proudění informací z jednoho bodu či zdroje k druhému bodu – příjemci, či jako přenos nebo vytváření znalostí. Komunikujeme ovšem i tehdy, když slovní výměně mezi dvěma účastníky pouze přihlížíme; kdybychom přítomni nebyli, informace by proudily jinak nebo by byly jiné (Vybíral, 2005, s. 25).

Podobně vidí komunikaci i Jandourek (2001, s. 126) a definuje ji jako proces předávání informací nebo přenos informace mezi lidi, při kterém je sdělení předáváno od adresanta k adresátovi. Komunikaci chápe však ne jen jako pouhé předávání informací, ale také výměnu emocionálního obsahu, např. pomocí neverbálních náznaků. Teprve znalost tohoto obsahu umožňuje pochopení vlastního smyslu informace.

"Základním komunikačním prostředkem člověka je řeč, jazyk. K úspěchu v jednání však s uměním mluvit nevystačíme, protože: Komunikace znamená spojení! I při prosté prezentaci či rétorickém projevu se neobejdeme bez "spojení". Průběžně sledujeme dopad našich slov na posluchače, všímáme si projevů zájmu či nezájmu, úrovně pozornosti, pracujeme se zpětnou vazbou, přizpůsobujeme obsah i formu našich sdělení druhé straně. Pokud tak nečiníme, může se stát, že mluvíme do větru či vzduchoprázdna" (Štěpaník, 2005, s. 19).

Tegze (2003, s. 34) vidí komunikaci jako permanentní proces, jehož kvalita vypovídá o vnitřním potenciálu osoby. Je nesmyslné, aby jakýkoliv jedinec přežil v prostředí, pro které není vybaven. Nese v sobě základní genetickou výbavu, kterou získal od rodičů, tj. Jejich reflexní výbavu, specifické znaky a vlohy, na jejich pozadí se rozvinou jeho individuální kvality. Všechny tyto jeho znaky a kvality určují, jak se jedinec chová v interakci s druhými lidmi.

O sociální interakci, která je součástí komunikace hovoří i Vacínová, Trpišovská, Farková (2008, s. 147), které chápou tuto interakci jako akci mezi člověkem a jeho společenským prostředím. Jedná se o reakci jednoho jedince na činnost druhého a zpětné reakce jako

přímé odpovědi. V podstatě každý rozhovor, ve kterém jeden reaguje, je sociální interakcí. Tato interakce má za následek skutečnost, že se mezi lidmi při společné činnosti vytvářejí vzájemné mezilidské vztahy, které na sebe působí a ovlivňují se, což bychom mohli říci i o sociální komunikaci.

Kohoutek, Štěpaník, Ocetková (1998, s. 22) také poukazují na to, že komunikace je složitý, komplexní sociální jev, který je nutno vidět v širších souvislostech sociální interakce, nikoliv jen formálně jako výměnu určitých informací, sdělení, signálů.

Ze všech našich znalostí a dovedností patří mezi nejdůležitější a nejužitečnější ty, které se týkají komunikace. Schopnost dobře komunikovat je vždy nejdůležitějším aktivem ať jde o osobní, společenský nebo pracovní život. Dnes také často hovoříme o komunikaci intrapersonální, tedy komunikace se sebou samým, poznávání a posuzování sami sebe. Naopak při interpesonální komunikaci na sebe vzájemně působíme s druhými lidmi. Je to vždy interpersonální komunikace, nám umožní založit, udržovat, ukončit, pokazit a někdy i napravit naše osobní vztahy. Interpersonální komunikace hraje významnou úlohu například při pohovorech, když žádáme o zaměstnání, shromažďujeme informace nebo se o něčem radíme (DeVito, 2001, s. 15).

Pech (2009, s. 8) hovoří o cíli a významu komunikace. Jako základní cíl každé komunikace vidí sdělení nějaké myšlenky, vyjádření názoru případně přesvědčení svého komunikačního partnera o správnosti vlastních postojů. Aby byl cíl splněn, je třeba řídit se pravidly, která se vytvářela během tisíciletého vývoje civilizované společnosti, která jsou z valné části známa již od starověku a stále se spolu s lidstvem vyvíjejí. Poukazuje však také na důležitost formy sdělení, která převyšuje obsah, i když by se mohlo zdát, že obsah je prioritní v každém sdělení. Psychologické průzkumy však ukázaly, že z celkového dojmu našeho projevu nejméně ovlivňuje posluchače podstata sdělení tvořená slovy (necelých 10%), daleko více působí hlas (kolem 35%) a dominující jsou neverbální projevy (asi 55%).

Při kontaktu s ostatními je velmi účinná tzv. nenásilná komunikace, o které hovoří Rosenberg (2008, s. 26). Nenásilná komunikace pomáhá navázat kontakt s ostatními lidmi, ale i se sebou samým způsobem, který rozvíjí naši přirozenou schopnost vcítit se. Pomáhá přeformulovat způsob, jakým se vyjadřujeme a naslouchámе druhým. Tato komunikace se zaměřuje na čtyři oblasti: na to, co pozorujeme, cítíme, potřebujeme a žádáme pro své obohacení. Někteří používají tuto metodu k prohloubení svých osobních vztahů, jiní

k vytváření efektivních vztahů na pracovišti, účinná je však také při komunikaci s nejbližšími, zejména pak v oblasti rodinných či partnerských vztahů.

1.1 Funkce komunikace

Pět hlavních funkcí komunikace uvádí Vybíral (2005, s. 31):

Informativní funkce - předat zprávu, doplnit jinou, dát ve známost, oznámit, prohlásit.

Instruktážní funkce – navést, zasvětit, naučit, dát recept.

Persuazivní funkce – ta spočívá v tom, přesvědčit adresáta, aby změnil názor, získat někoho na svoji stranu, zmanipulovat, ovlivnit.

Vyjednávací (operativní) funkce – řešit a vyřešit, dospět k dohodě.

Zábavní funkce – pobavit, rozveselit druhého nebo sebe, rozptýlit.

Bednaříková (2006, s. 17) doplňuje tyto funkce ještě o funkci exhibiční, jejíž význam spočívá v tom, upoutat posluchačovu pozornost, něco demonstrovat nebo účelově předvádět.

1.2 Druhy komunikace

Každý z nás, aniž by si to uvědomoval, používá všechny základní druhy komunikace. Tyto druhy ve většině případů používáme současně, někdy i samostatně. Mezi tyto základní druhy patří komunikace neverbální, tedy mimoslovní, dále verbální, tedy slovní a také zde řadíme paralingvistické projevy, což je formální stránka mluvené podoby verbální komunikace. Paralingvistické projevy neboli tzv. paralingvistické projevy řeči – nejazykové, zvukové i nezvukové jsou zvláštním typem. Souvisí s naším verbálním vyjadřováním, ale pouze v ústním projevu. V písemném projevu je nenajdeme. Jedná se o sdělování pomocí charakteru hlasu a řeči vůbec, o umístění hlasu, výšku, tón, zabarvení, rychlost, plynulost mluvení, intonaci, melodii nebo třeba také chyby v řeči (Bednaříková, 2006, s. 17).

DeVito (2001, s. 99) rozlišuje komunikaci také klasickým způsobem na verbální a neverbální, přičemž verbální komunikaci vidí jako systém, představující převážně slovní signály přenášené vzduchem a přijímané sluchem. Do neverbálního systému řadí veškeré další projevy, kterými můžeme sdělit nějaký význam. Jedná se např. o gesta, dotyky nebo naši mimiku.

1.2.1 Komunikace verbální

Pojem "verbální" je odvozen z latinského jazyka. Verbum znamená slovo. Do verbální komunikace zahrnujeme veškerá sdělení pomocí slov. Jedná se o nejvyspělejší známou formu společenského styku. V praxi tento typ komunikace sami provozujeme v podobě:

a) Písemné – patří sem jakýkoliv písemný projev, korespondence, včetně e-mailů, zprávy, zápisy, záznamy, objednávky, faktury, výdejky a SMS.
b) Mluvené – zde patří rozhovory, pohovory, nezávazné telefonické rozhovory, ústně podané informace, instrukce, pracovní, vzdělávací, konverzační, řečnické a jiné mluvené projevy.
c) Přímé – např. prostřednictvím osobního kontaktu.
d) Zprostředkované – např. kontakt přes internet nebo telefon.
e) Živé – např. vystoupení politika na volebním setkání.
f) Reprodukované – např. vystoupení někoho známého v rozhlase či televizi.

Verbální komunikace tedy zahrnuje jak zvukovou, tak písemnou formu řeči. Řeč je nejuniverzálnějším prostředkem komunikace, neboť při přenosu informací řečí se nejméně ztrácí smysl sdělení. Je však nutné, aby byla provázena vysokým stupněm porozumění dané situaci, a to všemi účastníky komunikace (Bednaříková, 2006, s. 37).

Výrost, Slaměník (2008, s. 219) hovoří o verbální komunikaci jako o základním způsobu předávání informací. Zdůrazňují především význam této komunikace. Význam je vše, o čem lidé mezi sebou komunikují. Mohou to tedy být informace, poznatky, emoce, normy, hodnoty, ideály, postoje a dovednosti.

Verbální komunikace je takovým druhem interpersonální komunikace, kdy dochází k vyjadřování myšlenek komunikujících partnerů pomocí zvukového jazykového znaku, tedy slova. Prostřednictvím verbální komunikace sdělujeme jednak obsah komuniké např. názory, emoce nebo postoje, ale také formu komuniké. Formou rozumíme např. dotaz, pokyn, hodnocení (Konečná 2009, s. 61).

Pech (2009, s. 21) zdůrazňuje především kvalitu verbální komunikace, která závisí na slovní zásobě daného člověka. Slovní zásobu rozlišuje na aktivní a pasivní. Pasivní slovní zásobu tvoří slova, kterým sice rozumíme, ale sami je nepoužíváme. Pokud má člověk k dispozici potřebnou slovní zásobu, není jeho projev nijak limitován. Může zvážit, jaká slova používat při komunikaci s dětmi a jaká zase použije při rozhovoru s dospělými. Ví, jak se vyjadřovat, aby mu porozuměl člověk, který má základní vzdělání a jak se může obracet k lidem vysokoškolsky vzdělaným. Dokáže zvážit, zda je potřeba dodržovat spisovnou češtinu nebo kdy může použít výrazů hovorových či nespisovných. Dále zdůrazňuje některé prvky verbálního projevu, které také hrají roli při kvalitě komunikace. Jedná se např. o rychlost, jakou hovoříme, dále hlasitost či srozumitelnost.

1.2.2 Komunikace neverbální

Neverbální komunikace má v mezilidském kontaktu důležité postavení. Nejenom proto, že je nejstarším způsobem dorozumívání, ale i proto, že doprovází člověka ve všech etapách jeho života. Od raného dětství až po stáří, kdy se vlivem involučních procesů stává nonverbalita stále významnější, se ve vypjatých situacích a momentech uchyluje člověk právě k tomuto specifickému způsobu komunikování. Neverbální komunikací si totiž sdělujeme především své emoce a postoje. Často tuto složku komunikace využíváme neuvědoměle. Hůře se kontroluje a ovládá vůlí. Z pozorování neverbálních projevů si vytváříme obraz o lidech, mnohdy přesnější, než na základě verbálního sdělení. Pro každého, kdo má schopnost odečítat neverbální signály, je to cenným zdrojem informací. Neverbální komunikace se uskutečňuje na základě tzv. "body language" neboli "body talk", tedy řečí těla. Za neverbální projevy se považují veškeré projevy člověka, které nejčastěji doprovázejí jeho mluvený projev. Jsou pozorovatelné. Často jim však nepřikládáme takový význam, jaký si zasluhují (Bednaříková, 2006, s. 21).

Jak již bylo řečeno, komunikace neverbální je historicky starší, což je logické, protože člověk se tisíce let domlouval posunky, mimikou obličeje a neartikulovanými zvuky. Dříve tím dokázal vyjádřit prakticky všechno, co potřeboval. I v dnešní době, kdy už ovládáme řeč dokonale, často předcházejí mimoverbální kontakty těm, při kterých řeč použijeme. Je pravděpodobné, že některé symboly neverbální komunikace, které dnes používáme, měly kdysi poněkud jiný význam. Např. takové podání ruky dnes demonstruje, že ten kdo ruku podává, považuje svůj protějšek za rovnocenný. V pravěku ale znamenala nastavená dlaň,

že člověk ukazoval svému protějšku, že v ruce nemá žádnou zbraň a tudíž nemá nepřátelské úmysly (Pech, 2009, s. 14).

Důležitou součástí učení, jak být schopnou a společenskou bytostí, je osvojení si schopnosti vysílat neverbální informace. Stejně důležité je naučit se rozumět jim. Neverbální komunikace nabízí nesmírně cenné okno, jímž můžeme sledovat sociální, emoční a kognitivní stránku člověka (Doherty – Sneddon, 2005, s. 11).

I když je komunikace slovní velmi zásadní při našem každodenním kontaktu, komunikaci neverbální nelze opomíjet. Neverbální komunikace vychází z podvědomých impulsů a přenáší informace o emočních stavech a vztazích. Přináší také výpověď o vlastnostech temperamentu komunikujících. Projevy našeho těla často prozradí více než slova, poodhalí to, co slovní sdělení zamlčuje či zkresluje. Neverbální signály nás informují o vzniku sympatií, antipatií či averzí (Štěpaník, 2005, s. 42).

Bednaříková (2006, s. 22) rozlišuje základní formy neverbální komunikace:

- Proxemika (Vzdálenost) – Jedná se o sdělování prostřednictvím přibližování a oddalování se. Každý člověk si kolem sebe vytváří jisté zóny, do kterých umožňuje vstup dalších osob a to podle toho s kým komunikujeme.
- Haptika (Doteky) – Jde o komunikaci prostřednictvím doteků. Může se jednat o podání ruky, dotyk paže, poklepání po rameni, atd. Způsob, jakým člověk tyto dotyky provádí, signalizuje jeho aktuální prožívání, postoje nebo vztah k partnerovi či předmětu komunikace.
- Mimika – Tento pojem pochází z řeckého mimos, což znamená napodobující, imitující či zpodobňující. Je vyjadřována pohybem obličejových svalů. Lidská tvář je nejdůležitějším prostředkem sdělování emocí, postojů lidí a jejich reakcí. Z mimiky lze vyčíst radost, štěstí, strach, smutek nebo třeba překvapení.
- Gestika – Zahrnuje pohyby rukou, posunky uvědomělé i neuvědomělé, podmíněné osobnostně i situačně. Za gestikulaci označuje především pohyby rukou, které doprovázejí a doplňují náš mluvený projev.
- Posturologie – Jedná se o fyzické postoje, vyjadřování prostřednictvím držení těla a postojových konfigurací. Z nich je možné vyčíst míru sebevědomí, citové ladění, strojenost.
- Kinezika – Jde o pohyby, které mají vztah k tomu, co se děje, ale nemají význam gest. Jsou to celkové fyzické pohyby zahrnující svalové napětí či uvolnění, chůzi,

tělesné postoje i pohyby rukou. Všechny mimovolní pohyby, jako např. žmoulání kapesníku, škrábání se na tváři, hraní si s vlasy, mnutí rukou, pokyvování nohou, apod., signalizující napětí, neklid, nervozitu nebo jiné rozpoložení člověka.

Konečná (2009, s. 85) doplňuje základní formy neverbální komunikace ještě o další prvky, které jsou méně užívané:

- Řeč pohledů – Tato forma je vzhledem k množství projevů vyčleňována jako samostatná část neverbální komunikace. Řeč pohledů je považována za jádro a regulátor komunikace. U pohledů si všímáme především směru, délky trvání, vrásek u kořene nosu nebo pootevřená víčka. Důležitá je také délka a četnost očního kontaktu. V každé kultuře je však délka pohledu z očí do očí chápána rozdílně.
- Paralingvistika – Někdy je nazývána také jako extralingvistika a je zvukovou stránkou sdělení. Patří sem hlasitost, výška tónu, rychlost, plynulost, intonace, chyby v řeči, frázování řeči, či mlčení.
- Chronemika – Tato oblast zahrnuje zacházení komunikujícího s časem. Jak čas organizujeme a jak na něj reagujeme. V konkrétních situacích se jedná o délku projevu, skákání do řeči, četnost pomlk, apod.

1.3 Zásady správné komunikace

Konečná (2009, s. 61) uvádí několik zásad, kterými bychom se měli řídit, pokud chceme efektivně komunikovat s druhými lidmi. Při komunikaci je tedy důležité:

- Upoutat pozornost posluchače – Teprve poté, co se příjemce soustředí na náš projev, vnímá obsah našeho sdělení; pozornost lze upoutat výběrem vhodného slovníku a intonací hlasu.
- Odhalit zájem posluchače – Po zjištění motivů komunikanta, je vhodné, je pravidelně zařazovat do výkladu, protože působí aktivačně a zvyšují tak soustředěnost posluchače.
- Oslovovat posluchače – V průběhu našeho projevu je vhodné komunikanta oslovovat, tím ho aktivně zapojíme do komunikace. Oslovení však musí být vhodné.

- Soustředit se - Je důležité udržovat pozornost nejen posluchače, ale také svoji. Jinak totiž může naše řeč působit naučeně a neosobně.
- Stát se svým vlastním mluvčím – Sami si určujeme, co kdy chceme říci a kdy chceme mlčet. Je dobré dávat ostatním najevo, co od nich chceme přijímat (např. chceme získat nějaké informace).
- Respektovat osobnost posluchače – Je potřeba se přizpůsobit komunikantovi natolik, jak je to jenom možné, pouze tak může dojít k porozumění obsahu našeho sdělení; nejčastěji se musíme přizpůsobit tempem řeči, užíváním odborných termínů, omezením nespisovných či hovorových výrazů, které nemusí být příjemci srozumitelné.
- Respektovat kulturní původ komunikanta – Tím, že vyrůstáme v určité kultuře, si osvojujeme určité normy, které jsou typické pro dané kulturní prostředí. Příslušníci každé kultury mají svůj specifický styl komunikace, tedy pravidla, která jsou pro danou kulturu vhodná a přijatelná.
- Informace sdělovat v logickém sledu a po částech – Náš projev a užívání krátkých vět, usnadňuje vnímání a chápání sdělovaného.
- Mluvit srozumitelně – To znamená komunikovat především jasně, jednoznačně a věcně. Důležité je také dostatečně artikulovat.
- Vyhýbat se informační a komunikační přesycenosti – Příliš mnoho informací v krátkém časovém úseku není možné většinou zpracovat tak, aby jim komunikant zcela porozuměl.
- Dávat komunikantovi prostor pro zpětnou vazbu – Pro komunikanta to znamená, že respektujeme jeho názor, zajímáme se o něj a opravdu se ho snažíme pochopit. Zpětná vazba je však důležitá i pro nás, protože nám dává informaci, jak působí naše sdělení.
- Aktivně naslouchat – Snažíme se aktivně vnímat, akceptovat a porozumět obsahu sdělení, přitom pozorujeme, jaké reakce v nás samotných přijímané informace vyvolávají.
- Přijímat zpětnou vazbu – Je dobré vnímat vysílanou reakci ze strany komunikanta až do konce, nesnažme se o okamžité objasňování, důležité je znát, co partner k dané věci ví a co chce sdělit. Teprve až pak můžeme vyjádřit svůj názor a pocity.

- Poskytovat zpětnou vazbu – Průběžně bychom měli komunikanta informovat o tom, jak chápeme obsah i kontext vysílaného sdělení. Vždy je potřeba se mluvit o svém vnímání a nezevšeobecňovat.
- Eliminovat rušivé prvky – Při komunikaci je potřeba naučit se soustředit na podstatné a potlačovat vnímání šumů, kterými mohou být postranní hovory účastníků, nuda, únava či osobní problémy. Je dobré tyto rušivé elementy zpracovat a vyřešit je, nikoliv je však zcela ignorovat.
- Nemluvit paralelně – Při verbální komunikaci je vždy nutné následovat jedno po druhém, jinak není možné dobře vnímat. Stručnost a věcnost přispívá ke klidnému průběhu komunikace.

1.4 Význam komunikace v rodině

Komunikace v rodině je důležitý faktor, který se podílí na tom, jaké jsou v rodině vztahy a pouta mezi jednotlivými členy. Za starých časů lidé sedávali kolem ohně a vyprávěli svým dětem příběhy, jimiž jim předávali informace a moudrost a vytvářeli vzájemné pouto, které většinou přetrvalo celý život. Dnes si bohužel myslíme, že na takovou komunikaci není prostor. Nekomunikujeme se svými dětmi tak, jak bychom měli a proto se pro ně hlavním zdrojem moudrosti stávají kamarádi a internet (Carr-Gregg, 2012, s. 57).

Pojem komunikace je v dnešní době jedním z nejpoužívanějších. Hovoříme o tom, že je potřeba zlepšit, zvýšit a zkvalitnit úroveň naší komunikace. Proč je však tato potřeba v dnešní době tak naléhavá? Je to proto, že současnost se svými technickými a vědeckými vynálezy stále více izoluje lidi. Potlačuje, omezuje a dále nerozvíjí přirozenou lidskou schopnost a potřebu komunikovat. A stejně tak, jak se lidé od sebe izolují v práci, ve společnosti a všude jinde, tak se také izolují v rodině. Lidé nečtou knihy, nemluví spolu, raději zasednou k televizi či k počítači. Nové technologie jsou pro nás sice cenným zdrojem informací, nikdy však v plné míře nenahradí lidský rozměr osobního kontaktu, který je tak důležitý především v rodinném prostředí (Bednaříková, 2006, s. 14).

První informace přijímá člověk již v prenatálním stádiu života a také na ně reaguje. Zdravé a klidné prostředí zaručuje dobrý rozvoj ještě před narozením, právě tak jako pak v celém dalším životě. Významným činitelem ve vývoji jedince je výchova, tedy cílevědomé, plánovité působení starší generace na mladší. Při výchově hraje velmi důležitou roli komunikace a to nejen komunikace mezi rodiči a dětmi, ale také mezi rodiči samotnými.

Při působení na děti je totiž důležitá rodičovská autorita, která nemůže být úspěšná, pokud např. otec dovolí, co matka zakázala. Rodiče se mezi sebou musí dokázat domluvit, aby dítě vědělo, co je tedy správné (Vacínová, Trpišovská, Farková, 2008, s. 64).

1.5 Komunikace s dospívajícím

Na to jak se rodina vyrovnává s dospívajícím členem, má nepochybně vliv způsob komunikace v rodině. Podle Vágnerové (2005, s. 153) schopnost komunikovat významně ovlivňuje vývoj vztahu dítěte s matkou, ale i mezi ostatními členy rodiny.

Langmeier, Krejčířová (1998, s. 159) hovoří o potřebě přizpůsobení výchovného stylu v období dospívání. V tomto období, které je náročné a často i konfliktní je potřeba pevného a důsledného vedení dítěte, ale přitom také poskytnutí dostatku volnosti při rozhodování. Rodiče by měli mít dostatek trpělivosti a tolerance pro citové výkyvy dítěte, zajistit mu více příležitostí ke skutečné intimitě a podporovat jeho pozitivní aktivity. Zejména na počátku dospívání je vhodné pomoci dítěti při úpravě denního režimu. Rodiče jsou však často znepokojeni určitým odcizením dítěte a přejí si, aby s nimi dítě více komunikovalo, více se jim svěřovalo. Rodiče si však musí uvědomit, že toho nedosáhnou nátlakem a vyzvídáním. Nezbytné je umění naslouchat v každé chvíli a dát najevo trvalý zájem o informace v atmosféře důvěry. Rodiče by měli usilovat především o porozumění svému dospívajícímu dítěti a podpořit ho při hledání pro něj základních hodnot, nalezení osobní orientace a životních cílů. Mimořádně důležité je uznání jeho silných stránek.

Rozpor v komunikaci mezi dospívajícími může nastat při vnímání rozdílných postojů a hodnot, protože každá generace vyrůstá za zcela jiných podmínek. Z pozice mladých lidí působí hodnoty a postoje rodičů jako nesmyslené obhajování tradic, které brání pokroku (Vacínová, Trpišovská, Farková, 2009, s. 41).

Při komunikaci s dospívajícím je potřeba uvědomit si, že adolescent prochází emočním vývojem, který je doprovázen mnoha změnami v jeho chování a komunikaci. Vágnerová (2005, s. 340) poukazuje na jisté charakteristiky v emočním vývoji adolescentů, které rodičům při jejich znalosti mohou usnadnit a lépe pochopit chování svých dětí. Dospívání je spojeno s hormonální proměnou, která stimuluje oblast citového prožívání. To se projevuje kolísavostí emočního ladění, větší labilitou, dráždivostí, tendencí reagovat přecitlivěle i na běžné podněty. Výkyvy v emocích se projevují také ve střídání apatie a

nechuť k jakékoliv činnosti s intenzivní aktivitou. Můžeme pozorovat větší impulzivitu s nedostatkem sebeovládání. Dále je velmi častý egocentrismus; dospívající jsou přesvědčeni, že jejich prožitky jsou výjimečné. Zvyšuje se kritičnost vůči ostatním, zejména k rodičům. Dospívající jsou také často vztahovační, nepřátelští až agresivní.

Že při dospívání jsou kladeny zvýšené nároky i na rodiče, potvrzuje také Čačka (2000, s. 303), který poukazuje na to, že častou příčinou nesouladu mezi rodiči a dospívajícími bývá velmi často nepřipravenost rodičů na novou situaci. Také skutečnost, že dospívající jsou často ohleduplní a pozorní, vzápětí se ale odvracejí a stávají se nepřístupní a uzavření, rodiče často mate a přispívá vzájemnému odcizení. Navíc rodičům často chybí trpělivost a tolerance nebo i energie ke zvládání konfliktních situací s adolescentem. K dobrým vztahům pak nepřispívají ani konflikty mezi rodiči. Napětí a hádky tvoří atmosféru, ze které mládež raději uniká do jiného prostředí. Umět se vcítit a svým způsobem moudře uspokojit potřebu samoty a porozumění je jedním z významných předpokladů úspěšné komunikace s dospívajícím.

Adolescent začíná hlouběji chápat mnoho jevů v životě, kolem nichž dříve procházel nevšímavě a začíná zaujímat vlastní postoje. Mladí lidé v tomto období se výrazně projevují v sociálních kontaktech jak s vrstevníky, tak s dospělými. Pozornost věnují zejména smýšlení vrstevníků, zajímají se však i o názory dospělých, zvláště pokud mohou ovlivnit jejich vlastní život. Adolescent hodnotí dospělé podle morálních zásad, které se mu předkládají jako správné, avšak často vidí, že je někteří dospělí porušují. Proto si vytváří celou škálu názorů na lidi v bezprostředním okolí a zaujímá k nim nejrůznější postoje. Adolescent se však musí naučit nést zodpovědnosti za své jednání, a jestliže rodiče jeho snahy o samostatnost potlačují, vzniká u něj vzdor a odmítání jakýchkoliv zásahů dospělých (Kuric, 2000, s. 122).

Při komunikaci s adolescentem uvádí Janáčková (2009, s. 96) pár rad, kterými se mohou rodiče řídit a vyvarovat se tak zbytečným konfliktům.

- Neztrapňovat dospívající před jejich kamarády a spolužáky například větami typu: „Do desíti doma".
- Informace uvedené v prvním bodě je lepší podávat předem, ve vhodný čas a není třeba je pořád opakovat.
- Neporovnávat dospívající s ostatními, neztrapňovat je před nimi.
- Nepohrdat názory adolescentů, nehodnotit jejich názory jako nezralé a nedůležité.

- Nezasahovat do partnerského soukromí dětí a zbytečně se nevyptávat, děti takové věci musí chtít říct sami od sebe.
- Nekritizovat partnery dětí ani kamarády nebo lidi, kterých si váží.
- Dát dospívajícím dostatek svobody a důvěry, protože rodina a vztahy v ní jsou založeny právě na ní.

2 RODINA

„Rodinu označujeme jako základní, primární a neformální sociální skupinu, která má různou velikost, je různě vnitřně strukturovaná a má rozličné vazby na společnost. Většinou se rodinou rozumí manželský pár a děti. Taková rodina bývá nazývána jako nukleární, jaderná. Vztahy uvnitř rodiny jsou založeny na příbuzenských a manželských vazbách. Členy rodiny se stávají také členové přibraní do rodiny, např. děti adopcí. Převažují v ní bezprostřední a důvěrné kontakty, společné skupinové zájmy, plánování budoucnosti, vzájemná pomoc a spolupráce. Každá rodina si vytváří vlastní neformální atmosféru, která dává člověku jasně najevo, kdo do ní patří a kdo patří do jiné" (Přadka, Knotová, Faltýsková, 2004, s. 26).

Čačka (2001, s. 301) chápe rodinu také jako primární skupinu, kterou si sice nevybíráme, ale vztahy v ní jsou pro každého tím nejvýznamnějším a široce i hluboce formujícím sociálním prostředím. Zároveň vidí rodinu jako místo dynamického uspokojování či frustrace řady potřeb a stálým zdrojem životních zkušeností i poznatků.

„Rodina je nejvýznamnější sociální skupina, která zásadně ovlivňuje psychický vývoj dítěte. Všichni členové rodiny jsou ve vzájemné interakci, vzájemně se ovlivňují a přizpůsobují, často neuvědoměle. Např. chování otce k dítěti závisí na kvalitě rodičovského partnerského vztahu, na chování matky k dítěti i na reakci dítěte na projevy obou rodičů" (Vágnerová, 2005, s. 18).

Pojem rodina však může být chápán z více hledisek. Na rodinu se můžeme dívat z pohledu psychologie, sociologie, biologie nebo také z pohledu práva. Z právního pohledu chápou rodinu Hrušáková, Králíčková (1998, s. 8) jako tradiční prostředí, které utváří sociální vztahy. Jedná se o článek mezi společenskými a individuálními zájmy. Je nezastupitelnou institucí, která plní ve společnosti významné funkce.

Matoušek (1997, s. 8) vidí rodinu ze sociologického hlediska jako první prostředí, do kterého dítě vstupuje. Předurčuje jeho osobní vývoj a jeho vztahy k jiným skupinám lidí. Rodina dítě orientuje na určité hodnoty, vystavuje ho určitým konfliktům a poskytuje mu určitý typ podpory. Dítěti předává sociální dovednosti, bez kterých se v dospělosti neobejde. Rodina je však nepostradatelnou institucí také pro dospělého člověka, protože díky rodině naplní v dospělosti své potřeby mít stálého partnera a děti.

Rodina je také základním životním prostředím dítěte. Ne jen, že ho obklopuje, ale také se do něj promítá. Odráží se v jeho vlastnostech. Dítě je výrazným produktem rodiny. Očima své rodiny se na sebe dívá, hodnotí své výkony a projevy. Říkáme, že dítě zvnitřňuje klima rodinného soužití, rodinné nároky a požadavky, rodinnou morálku, rodinné zájmy a cíle, ale také styl rodinného soužití (Helus, 2006, s. 135).

Rodinu můžeme vidět také jako ustálený způsob péče o reprodukci lidského druhu (Možný, 2002, s. 21).

Rodina je zároveň významným socializačním činitelem. V procesu socializace jde o přeměnu biologické bytosti v bytost společenskou, jde tedy o postupné začleňování se do života dané společnosti. V tomto procesu má rodina nezastupitelnou roli, protože při socializaci si člověk osvojuje specificky lidské formy chování, jazyk, normy a kulturu či zvyky dané společnosti (Kraus, 2008).

2.1 Význam rodiny

„Rodina je strukturovaný systém, jehož smyslem, účelem a náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí" (Plaňava, 1994 cit. podle Krause, 2008, s. 80).

Rodina podle Vacínové, Trpišovské, Farkové (2008, s. 65) dává dítěti základ pro celý život. Spojuje své členy intimními vztahy, vzájemnou pomocí a spoluprácí. Citová opora a jistota, pocit sounáležitosti, umožňují rodičům i jejich dětem překonávat překážky a konflikty, s nimiž se setkávají ve světě mimo rodinu a nezřídka i v rámci své vlastní rodiny. Jsou předpokladem kvalitního seberozvoje a realizace vnitřního potenciálu. Rodiče připravují dítě na život, dítě potřebuje ze všech lidí nejvíce právě rodiče. Páteří každé úplné rodiny je vztah mezi rodiči, který vytváří rodinnou atmosféru a podstatně určuje i ostatní vztahy. Vzájemné soužití rodičů zanechává na dítěti hluboké stopy.

Rodina má význam také skrze své funkce, které jsou důležité jak pro společnost jako celek, tak pro jedince, kteří rodinu tvoří. Pro svůj zdárný rozvoj potřebuje společnost stabilní reprodukční základnu, rodina je tedy významná pro svou biologicko-reprodukční funkci. Dále je rodina důležitým ekonomickým prvkem společnosti. Rodina hraje roli také při zajišťování životních potřeb – biologických, hygienických a zdravotních. Rodina by neměla zapomínat ani na rekreaci, relaxaci a zábavu. Tyto aktivity se týkají všech členů

rodiny, ale největší význam mají pro děti. V neposlední řadě má rodina význam emocionální. Žádná jiná instituce nedokáže totiž vytvořit podobné a tak potřebné citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty (Kraus, 2008, s. 81).

Matoušek (1997, s. 8) vidí význam rodiny také právě pro její reprodukční funkci a v její péči o děti. Tvrdí, že rodina je biologicky významná pro udržení lidstva, propojuje generace, vytváří mezi nimi kontinuitu a pouta solidarity a je zkladní lidskou jednotkou společnosti.

Podle Vágnerové (2005, s. 18) je rodina důležitá, protože poskytuje základní zkušenosti, které ovlivňují způsob, jakým bude dítě chápat různé informace a jak na ně bude reagovat. Členové rodiny a vztahy mezi nimi slouží jako model, který dítě napodobuje. Pro dítě je rodina důležitým zdrojem informací, které zobecňuje a očekává, že se takovým způsobem budou chovat i ostatní lidé. Dítě si osvojí určitý druh interpretace různých sociálních signálů a pak se podle nich naučí projevovat své názory a pocity, což je velmi důležité v jeho pozdějším věku při každodenním sociálním kontaktu. Rodina je osobně významným prostředím, které by mělo sloužit jako citové zázemí a také jako zdroj jistoty a bezpečí. Potřeba pocitu jistoty a bezpečí je natolik silná, že může ovlivnit interpretaci rodičovského chování k dítěti i mnoho dalších zkušeností. Rodina modifikuje základní postoj dítěte ke světu. Vysokou mírou se podílí na rozvoji pocitů sebejistoty a sebedůvěry, na nichž závisí uplatnění schopností dítěte, jeho výkon ve škole nebo v budoucím zaměstnání.

Rodina dítě ovlivňuje biologicky a sociálně. Rodiče mají více či méně podobné dispozice jako děti v závislosti na svých schopnostech je také určitým způsobem vychovávají. Jejich další vývoj je závislý na osobnosti i míře vzdělanosti rodičů, což je do jisté míry dáno genetickými dispozicemi. To vše se odráží i v jejich výchovném přístupu. Rodiče, kteří dosáhli vyšší sociokulturní úrovně, bývají v tomto směru motivovanější, považují vzdělání za důležité i pro svoje děti (Vágnerová, 2005, s. 18).

2.2 Vývoj rodiny

Stejně tak jako se vyvíjela lidská společnost tak se také vyvíjela rodina. Předpokládáme, že rodina existovala již v době kamenné, i když měla pravděpodobně jinou podobu než rodina dnešní (Matoušek, 1997, s. 20).

Jednou z velice důležitých změn jsou změny obsahů rodinných rolí. Tradiční pojetí role muže je spojeno s nutností ekonomicky zajistit rodinu, nalézat se ve světě práce a méně se již zapojovat do aktivit, které jsou tradičně chápány jako role ženy, tedy výchova dětí a péče o domácnost. Obsahy tradičních rolí se předávaly z generace na generaci. Byly udržovány jistou mírou tlaku ostatních osob z vnějších systémů. K udržování systému přispívaly i další faktory – hodnotový systém, náboženské přesvědčení, obsahy sdílených rituálů, tedy jevy, které lze označit jako prvky kultury (Farková, 2009, s. 24).

Hrušáková, Králíčková (1998, s. 8) hovoří o tom, že současná podoba rodiny a postoj společnosti k rodině je výsledkem dlouhodobého vývoje. Vzhledem k tomu, že rodina je mimo jiné i skupinou, v níž se přenášejí tradiční kulturní vzorce chování, a která je díky tomu i jednotkou do značné míry konzervativní, změny v rodině se promítají v určitém časovém posunu. Současná podoba rodiny je tedy výsledkem její reakce na širší společenské podmínky, které rodina byla nucena přijmout a postupně se těmto podmínkám přizpůsobit.

Hrušáková, Králíčková (1998, s. 9) dále uvádí konkrétní změny, které vývoj rodiny přinesl. Jedná se o osvobození žen, znamenající plné politické, sociální a ekonomické zrovnoprávnění. Dále osvobození manželství a zdůraznění práva obou partnerů na rozvod manželství. Další změnou bylo také osvobození domácnosti, tedy zbavení pracující ženy starostí o chod domácnosti a umožnit jí, aby se více realizovala v zaměstnání. Velkou změnou byl také rozvoj mnoha institucí, které by zajistily péči o děti od nejútlejšího věku. Dále hovoříme o nuklearizaci rodiny, znamenající vymanění rodiny ze sítě širších příbuzenských pout. Co se týká plánovaného rodičovství, ženy dostaly možnost práva svobodně se rozhodnout o tom, zda budou mít dítě, kolik a kdy je budou mít.

Přes všechny problémy a úskalí, kterými rodina ve svém historickém vývoji prošla, zůstává i nyní nepostradatelnou a těžkou zastupitelnou institucí i pro dospělého člověka, natož pak pro dítě. Je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci, funguje jako nejvýznamnější socializační činitel. Stojí na počátku rozvoje osobnosti a má možnost ho ovlivňovat ve fázích, které jsou v jeho životě rozhodující (Kraus, 2008, s. 79).

2.2.1 Rodina v minulosti

Matoušek (1997, s. 20) popisuje vývoj rodiny v minulosti. Okolo desátého až osmého tisíciletí se lidé začali usazovat na jednom místě a zkoušeli pěstovat rostliny, chovat zvířata a to vlivem oteplování klimatu. Tato změna byla nazývána jako neolitická revoluce. Tento usedlý způsob života přinesl změnu v postavení mužů a žen. Kultura té doby byla postavena na ženských hodnotách. Nejvyšším božstvem v ní byla Velká Matka, Matka všech stvoření. S postupným rozvojem řemesel a obchodu se do popředí dostávají muži. V tzv. civilizovaných společnostech si muži vedoucí postavení udrželi až do našeho století.

Ve starověkém Řecku a Římě bylo postavení ženy podřízené. Vzdělávaly se minimálně a staraly se o chod domácnosti. Muži se ženili okolo třicítky a ženy v pubertě. Nikoliv však z lásky. Muž se ženil, aby zajistil následovníka, který by udržoval rodinný kult. Muž se v té době mohl rozvést bez všech formalit k vůli nevěře nebo neplodnosti ženy. Pokud se chtěla rozvést žena, musela se obrátit na státního úředníka, který posoudil její důvody.

Také ve Středověku byla rodina spíše patriarchální. Významní muži tehdy mohli mít i více žen. Pro jedince však měla obrovský význam, protože bez zázemí vlastní nebo cizí rodiny nebo příslušnosti k feudálnímu pánovi, žili lidé pouze na okraji společnosti.

Evropský novověk však začíná přinášet velké změny. Zejména, co se týká postavení žen v rodině i ve společnosti a v péči o děti. Začíná se odsuzovat odkládání dětí do nalezinců a odesílání dětí na učení do cizích rodin. Začíná se objevovat hnutí za ženskou emancipaci a patriarchální rodina se začíná od tohoto momentu rozpadat. Muž přestal být jediným živitelem rodiny a jeho prestiž v rodině začala klesat.

O ženské emancipaci se také zmiňuje Možný (2002, s. 150). Na začátku sedmdesátých let se objevuje feministické hnutí, které odstartovalo změny v postavení žen ve společnosti. Toto hnutí kladlo velký důraz především na ekonomickou nezávislost žen. Bylo to dáno jedinečnou situací žen v západních společnostech v té době. Do společnosti vstupovala první generace žen, pro kterou bylo vysokoškolské vzdělání obvyklé, a ty se nechtěly smířit se statusem, který jim odkazovaly jejich matky, tedy status ženy v domácnosti.

2.2.2 Současná rodina

Česká rodina, tak jako v celé západní civilizaci, se v posledních několika desetiletích dosti vzdálila ustálenému modelu, platnému v Evropě nejméně po tisíciletí, od doby, kdy se s křesťanstvím rozšířila přísná monogamie a také výrazně odlišná role muže a ženy. Tuto

náhlou změnu iniciovalo několik vynálezů a také zrání společenské organizace. Ochrana domácností už nezávisí na síle a bojovnosti mužských členů, převzala ji profesionální policie a vynutitelný právní řád (Možný, 2002, s. 21).

Současná rodina je charakteristická mnohými změnami oproti rodině tradiční. Velkou změnu však zaznamenaly rodinné role, tedy role muže a ženy. V posledních dvaceti letech hovoříme o znejistění role muže. Některé ženy již neočekávají, že výhradně muž bude ekonomicky zabezpečovat rodinu. Naopak stoupá počet žen, které svým příjmem mohou muže v rodině převýšit. Tyto ženy si zvykly na větší ekonomickou nezávislost, či samostatnost. Shledávají ji navíc jako velice příjemnou nebo výhodnou. Nedovedou si představit přechod do ekonomické závislosti. Navíc situace ekonomické samostatnosti ženám přináší větší míru uspokojení, zvyšuje se jejich sebevědomí, seberealizace a schopnost se prosadit. Dokonce i v tradičně mužských profesních oblastech, jako je například policie nebo armáda.

Muži jsou častěji těmi osobami, které jsou ze strany žen žádány, aby se více podílely na fungování rodinného systému. Chápou, že množství a obsah činností, které si společný život žádá, je významné a není téměř v jejich silách jednoho člověka je zajistit.

Oba tyto typy proměn nejsou přijímány zcela bez nejistot. Avšak někteří je přijímají s ulehčením. Muži hovoří o snížení míry stresu při možnosti rovnoměrnějšího podílu na příjmech v rámci domácnosti, ženy naopak oceňují změnu v rozložení aktivit souvisejících se zabezpečením chodu rodiny či domácnosti (Fárková, 2009, s. 24).

Současná rodina se vyznačuje některými novodobými trendy. Jedním z těchto trendů je a odkládání mateřství. Hovoříme o pozdní mateřství, tedy mateřství ve věku okolo pětatřiceti let. V minulosti byly také obvyklé porody starších žen, například ve dvacátých letech byl v USA průměrný věk ženy při posledním dítěti 42 let. Toto však bylo způsobeno jinými důvody, než jaké uvádíme dnes. Jednalo se především o mnohem menší množství antikoncepčních metod a také jejich nespolehlivost. Dnes ženy, které odkládají mateřství, mají většinou vyšší vzdělání, žijí a pracují ve městě a budují nejdříve svoji kariéru (Sobotková, 2001, s. 112).

Jako další trend uvádíme počet rodin s jedním rodičem. Tento trend je důsledkem vzrůstajícího počtu rozvodů, ale také je odrazem nárůstu počtu žen, které mají děti mimo manželství – za svobodna. V minulosti byly tyto matky odsuzovány a z toho vyplývalo znevýhodňující postavení ve společnosti. Mění se však také složení svobodných matek

podle věku. Dříve mezi nimi bylo mnoho mladých žen, často nezletilých dívek. Nyní začínají převažovat alespoň v našich podmínkách zralejší ženy, ve střední dospělosti. Jsou většinou zajištěné, úspěšné ve své profesi, a ačkoli nepotkaly vhodného partnera, chtějí přivést na svět dítě, dokud je čas. Rozhodnutí pro život svobodné matky může být ovlivněno mnoha faktory, např. Nezralostí ženy nebo reakcí na nejisté vyhlídky do budoucna. Nároky na individuální štěstí v dnešní společnosti jsou vysoké, náročné je také vybudování a udržení stabilního vztahu.

Sobotková (2001, s. 148) dále hovoří o nárůstu homosexuálních párů, které chtějí vychovávat děti. Homosexuální rodiče většinou vychovávají heterosexuálně orientované děti, nemívají ale takový smysl pro zakořeněnost multigenerační rodiny a její rodové cítění jako v běžných heterosexuálních rodinách. V dnešní době jsou již homosexuálové ve společnosti poměrně tolerovaní oproti dřívějšímu režimu. Tolerance okolí však opadne, pokud jde o výchovu dětí těmito páry. Rodiny homosexuálních párů tvoří různé formy – buď má jeden z partnerů děti z předchozího manželství, nebo je žena svobodnou matkou žijící v lesbickém vztahu. Další možností je adopce nebo pěstounská péče na první pohled se svobodnou ženou, která svou orientaci tají. Na toto téma je potřeba se dívat také pohledem dětí, ne jen malých, ale i dospívajících nebo dospělých.

V současné době se objevuje obrovský počet rozvedených rodin a jejich počet neustále narůstá. Rozvody podle Možného (2002, s. 44) hrozí zejména manželstvím na jeho počátku a zejména u mladých lidí. Rozvádějí se ovšem i manželství po mnohaletém trvání. Úroveň rozvodovosti je ve velké míře závislá na vzdělání manželů. Navrhovatelkami rozvodu jsou častěji ženy než muži. Nelze z toho však vyvozovat, že by ženy měli menší zájem na pevnosti sňatku. Spíše jde o to, že žena má častěji zájem ukončit neproduktivní vztah, u kterého spatřuje, že výrazně neplní své funkce.

Každý rozvod má stránku ekonomickou, právní a osobní. Rozvod představuje obrovskou zátěž pro všechny zúčastněné na celá léta. Významným faktorem, který působí na rostoucí počet rozvodů, je tempo společenských změn. V našem století platí pro každou další generaci poněkud jiné zvyklosti týkající se výkonu manželských rolí a fungování rodiny. V životním stylu lidí ve vyspělých společnostech nacházíme mnoho změn; změna zaměstnání, změna bydliště. Tyto změny jsou motivovány větším prospěchem. O manželství pak člověk může uvažovat stejně, tedy jako o dočasné smlouvě. Z toho pak plyne, že v takovéto společnosti nemůže být málo rozvodů. Rozvod sebou však vždy nese

určité ztráty. Dospělí ztratí partnera, děti přítomnost jednoho z rodičů, většinou otce. Dále jde o ekonomické ztráty a ztráta rodinného zázemí (Matoušek, 1997, s. 117).

2.3 Rodina s dospívajícím

V adolescenci se referenční skupinou dítěte stává skupina vrstevnická a rodina ustupuje do pozadí. Pro adolescenci je typické černobílé hodnocení světa a kritický postoj k rodičům. Adolescence, ale neprobíhá ve všech rodinách bouřlivě, v některých rodinách probíhá naopak zcela nenápadně (Matoušek, 1997, s. 62).

Langmeier, Krejčířová (2006, s. 153) hovoří o důležitém mezníku dospívajícího a tím je emancipace od rodiny. „Rodina poskytuje dítěti základní citovou jistotu, bezpečí při všech událostech, útočiště, k němuž se může uchýlit v situacích ohrožení a bolesti. Už předškolní dítě se zájmem poznává svět mimo rodinu a navazuje k němu četné vztahy, ale přece jen ještě zůstává i v pozdějších školních letech hluboce zakotveno v rodině. Čím hlubší, jistější a méně konfliktní jsou vztahy, které dítě k rodičům navázalo, tím snáze probíhá i celý proces emancipace nutný pro osobní zrání. Ani v optimálních podmínkách není uvolňování dítěte z pout rodiny vždy snadné, tím obtížnější je při nepochopení rodičů pro tento vývojový úkol. Mnozí rodiče dítě „nechtějí ztratit" a zejména matky se víceméně snaží udržet dosavadní závislost dítěte na nich, jiní naopak dítě nutí do předčasné samostatnosti, pro kterou ještě nedozrálo."

O uvolňování ze závislosti na rodičích hovoří také Čačka (2000, s. 301), který upozorňuje na to, že celý tento proces emancipace je provázen změnami devalvujícími, tedy znehodnocujícími, ale také i evalvujícími, zhodnocujícími a to jak ze strany dospívajících, tak i rodičů.

Průběh dospívání v rodině nezávisí jen na tělesných a psychických změnách provázejících zrání a na širším sociálním poli vyplývajícím z kulturních tradic. Neobyčejně významný podíl na projevech chování v tomto období mají i vlastnosti osobnosti dospívajícího a charakter jeho výchovy v rodině. Především na vrozených dispozicích dítěte a na jeho výchově v rodině také záleží, do jaké míry byly v průběhu dětství překonány všechny důležité vývojové etapy, do jaké míry byly zdolány jednotlivé vývojové úkoly. Postoje rodičů k problémové etapě dospívání mohou pak být usměrňovány právě onou zážitkovou zkušeností dosavadního průběhu výchovy (Marhounová, 1996, s. 19).

Kuric (2000, s. 118) uvádí, že v období dospívání se adolescenti snaží najít svůj životní vzor a ideál, podle kterého by mohli řídit své jednání. Poznané a osvojené morální vzory pokládají za absolutně platné. Současně se snaží pochopit rozumově i citově život jako celek a společně s dospělými cítí spoluzodpovědnost za společenské dění. U některých adolescentů se však v morálním utváření a jednání projevuje mnoho nežádoucích rysů. Někdy nejde o pouhé nedostatky v chování, ale o vyložené výtržnictví, ba dokonce kriminalitu. Podle názorů samotných adolescentů mají výtržnictví a kriminalita tyto kořeny:

1. Nedostatky ve výchově; špatná rodinná výchova, nedostatečná výchova ze strany učitelů, rozvrácené rodiny a neurovnané rodinné vztahy.

2. Nedostatky v sociálním prostředí; nedostatečná péče rodičů v důsledku zaměstnání, vliv problémových neformálních skupin a part, špatné příklady starších, nezdravé vztahy v kolektivu.

3. Masové sdělovací prostředky; nevhodná literatura, napodobování negativních hrdinů z filmů a televizních programů.

4. Výtržnictví jako prostředek k dosažení tužeb; touha po vyniknutí, po romantice, snaha získat mnoho peněz.

5. Používání zakázaných látek či alkoholu, neschopnost vlastní seberegulace.

Z hlediska rodinné výchovy se projevují nedostatky zejména v zanedbávání výchovy, v nevšímavosti rodičů k tomu, s kým se jejich děti přátelí a stýkají, v přehnané přísnosti na jedné straně a v přílišné povolnosti na straně druhé. Na rodinnou výchovu mají dále špatný vliv rozvody, rozvraty, alkoholismus, drogy, špatné charakterové vlastnosti rodičů.

Vliv rodinného prostředí má nezpochybnitelný vliv také v budoucím partnerském životě adolescentů. Macek (2003, s. 93) poukazuje na fakt, že adolescenti poznamenaní rozvodem rodičů jsou ve srovnání s těmi, kteří tuto zkušenost nemají skeptičtější k možnostem a hodnotě manželství a trvalého partnerského vztahu. Adolescenti z nerozvedených rodin věří, že manželství lze posilovat vzájemnou důvěrou, láskou a společnými zájmy. Ti, kteří mají zkušenosti s rozvodem svých rodičů, jsou v tomto směru skeptičtější. Vytvářejí distanci mezi vlastním partnerským vztahem a rodiči – ve větší míře než jejich vrstevníci z nerozvedených rodin se domnívají, že v období vážné známosti není třeba svého partnera či partnerku s rodiči seznamovat.

3 ADOLESCENCE

Termín adolescence je odvozen z latinského slovesa adolescere, což znamená dorůstat, dospívat, mohutnět. V české terminologii označujeme adolescenci jako mládí. Někteří autoři rozdělují adolescenci na období rané a pozdní adolescence. Macek však adolescenci dělí do tří fází. Hovoří o časné adolescenci v časovém rozmezí zhruba 10 až 13 let, dále pak vymezuje střední adolescenci v intervalu 14 až 16 let. Poslední fázi uvádí jako pozdní adolescenci od 17 do 20 let, případně déle (Macek, 2003, s. 10).

Carr – Gregg (2011, s. 26) rozlišuje také stejné tři etapy adolescence jako předchozí autor. Ranou adolescenci popisuje jako období prudkých fyzických změn doprovázených úzkostí, jejímž zdrojem je často vlastní vzhled, tělesné tvary, rychlý růst a sexualita. V této fázi trpí dospívající nízkým sebevědomím a přecitlivělostí ve vztahu k vlastní osobě. Nesmírné množství jejich energie pohltí starosti týkající se vlastních schopností či nedostatků, které se v jejich představách jeví jako obrovské.

Období střední adolescence se vyznačuje intenzivním zájmem o vrstevníky a rozvolnění či zpřetrhání emocionálních vazeb k rodičům. Dospívající v tomto věku pohrdavě odmítají autoritu a pomoc dospělých a vlastní identitu a individualitu si budují pomocí svého osobitého životního stylu. Čímž je myšlena hudba, styl oblékání, tetování, apod. Z tohoto důvodu je tedy fáze střední adolescence nejnáchylnější ke komunikačním neshodám s rodiči. Schopnost riskovat je pro toto období také velmi charakteristická, častější je však u mladých lidí, kteří se nudí, trpí pocitem odcizení nebo u těch, v jejichž životě chybí systém.

Ve fázi pozdní adolescence je mnoho mladých lidí již smířeno se svou identitou a má za sebou velký kus cesty k poznání a pochopení toho, jaká je jejich role v životě. Vztahy s dospělými jsou v této fázi mnohem více založeny na úctě a lásce, neboť mladí lidé si v tomto věku již uvědomují, že jejich rodiče nejsou tak špatní. V této životní etapě lidé plánují budoucnost. Nejúspěšnější jsou ti, kteří mají vedle sebe dospělého, jenž jim pomůže stanovit cíle a vymyslet, jak jich dosáhnout. Dospívající potřebují zkrátka vedle sebe někoho, s kým si mohou promluvit, kdo jim dodá sílu a pocit jistoty a kdo jim naslouchá. Důležité je, aby ve světě dospělých existoval někdo, ke komu má dospívající dobrý vztah a může sloužit jako pozitivní vzor (Carr – Gregg, 2011, s. 26).

„Hovoříme-li o věku dospívání, je třeba si alespoň přibližně ujasnit, o které období života vlastně jde a jaké jsou jeho věkové hranice. Přitom je však také nutné vzít v úvahu

individuální zvláštnosti. Odborná literatura většinou upozorňuje na značnou nejednotnost chápání a ohraničení tohoto období. Odborníci se shodují v tom, že jde o přechod mezi dětstvím a dospělostí, mezi dobou závislosti a nezávislosti. Mnozí ohraničují toto období prvními známkami pohlavního zrání – především prvními sekundárními pohlavními znaky na straně jedné a plnou reprodukční schopností spolu s dokončením tělesného růstu na straně druhé. Určujícím hlediskem tohoto vymezení je tedy hledisko biologické" (Marhounová, 1996, s. 17).

Autoři se často ve věkovém vymezení adolescence liší. Kuric (2000, s. 112) hovoří o tom, že adolescenci nejde jednoznačně časově vymezit a uvádí přibližnou spodní věkovou hranici patnácti až šestnácti let, jako horní hranici pak vidí věk osmnáct až jednadvacet let. Toto období podle něj začíná ukončením pohlavního dospívání a končí nástupem dospělosti. Je to poslední vývojové období na cestě k dospělosti. Na konci tohoto období se mladý člověk stává emocionálně a ekonomicky nezávislým a začíná si hledat své životní poslání. Připravuje se kvalifikovaně a úměrně svým schopnostem na životní povolání a dozrává v samostatnou vyspělou osobnost. Během tohoto období se adolescent musí vyrovnat se značným počtem životních problémů a vytyčit si životní cíl.

"Období dospívání je přechodnou dobou mezi dětstvím a dospělostí. Zahrnuje jednu dekádu života, od deseti do dvaceti let. V tomto období dochází ke komplexní proměně osobnosti ve všech oblastech: somatické, psychické i sociální. Mnohé změny jsou primárně podmíněny biologicky, ale vždycky je významně ovlivňují psychické a sociální faktory, s nimiž jsou dospívající ve vzájemné interakci. Průběh dospívání je závislý na konkrétních kulturních a společenských podmínkách, z nichž vyplývají požadavky a očekávání společnosti ve vztahu k dospívajícím. Dospívání představuje specifickou životní etapu, která má svoje typické znaky v rámci životního cyklu a svůj objektivní i subjektivní význam. Je to období hledání a přehodnocování, v němž má jedince zvládnout vlastní proměnu, dosáhnout přijatelného sociálního postavení a vytvořit si subjektivně uspokojivou zralejší formu vlastní identity" (Vágnerová, 2005, s. 321).

Čačka (2000, s. 229) vidí adolescenci jako fázi postupného vyhraňování a stabilizaci východisek sebeřízení. Podstatným úkolem adolescence je tedy dosažení úrovně zralé a kultivované osobnosti. Je to obtížná fáze, ve které se často vyskytují krize, chyby a výstřelky, které není snadné chápat. Teprve koncem tohoto období nastává harmonizace a uklidnění. Období adolescence je etapou završení dospívání po stránce psychické. Dolní vývojovým mezníkem je dosažení dospělosti. Kritérií dospělosti je několik, po právní

stránce je jedinec dospělý už v osmnácti letech, většina dospívajících je však v té době ještě v profesní přípravě a je tak finančně závislá na rodičích (Vacínová, Trpišovská, Farková, 2008, s. 98).

V základním biologickém smyslu vymezují období adolescence Langmeier, Krejčířová (2006, s. 142). Toto období lze podle nich definovat jako životní úsek ohraničený na jedné straně prvními známkami pohlavního zrání a více nebo méně vyznačenou akcelerací růstu, na druhé straně dovršením plné pohlavní zralosti a dokončením tělesného růstu.

Dále však uvádějí, že s biologickým zráním probíhá řada významných psychických a sociálních změn. Všechny tyto změny probíhají do jisté míry souběžně a navzájem závisle. Průběh všech těchto změn je však ovlivněn řadou dalších faktorů. Jedná se především o faktory sociální, kulturní a ekonomické, důležitou roli hrají také výchovné postoje rodičů, učitelů a dalších, pro jedince významných osob.

3.1 Změny v období adolescence

Jak již bylo řečeno, období adolescence se vymezuje především jako období plné změn. Tyto změny postihují všechny složky osobnosti člověka. V tomto období se setkáváme s výraznějším vývojem motoriky – dospívající rychle získávají dovednosti vyžadující značnou sílu, hbitost, jemnou pohybovou koordinaci i smysl pro rovnováhu. Významně také pokračuje vývoj vnímání, zejména vizuálního, jež dosahuje maxima a souvisí mnohem více s abstraktním myšlením. Proto i představy adolescentů jsou mnohem méně živé – jsou spíše obecnější. Rychlý rozvoj motorických, percepčních i ostatních schopností vede k novým a hlubším zájmům – četba, hudba, sport. Objevují se i první vážnější pokusy o aktivní literární, hudební nebo výtvarnou tvorbu. Dospívající dává přednost spíše historickým, společenským nebo válečným tématům oproti dříve preferovaným dobrodružným námětům (Langmeier, Krejčířová, 1998, s. 148).

Obecně lze říci, že změny, které na sobě adolescenti pozorují, jsou pro ně zneklidňující, nejsou příliš spokojeni s tím, co vidí. Mladí lidé zoufale touží po uznání a lásce a tak hledají otevřenou náruč u alternativních skupin a u svých vrstevníků, což může v rodinách často vyvolávat spory. Pro adolescenta má v sobě proces dospívání něco vzrušujícího, ale svým způsobem i děsivého, neboť dotyčný najednou ztrácí pocit bezpečí a jistoty, jež mu vždy poskytovali a zajišťovali rodiče. Náhle je to on, kdo se musí starat a to nejen o sebe,

ale často i o druhé. To není jednoduché a tak má adolescent zájem na tom, zůstat závislý, zároveň se však chce stát nezávislým. Rodiče, mají zájem na tom, aby jejich dítě zůstalo dítětem, neboť to znamená, že jim zůstane status rodičovství. Jenomže děti si přejí dospět a rodiče si přejí, aby děti nedospěly. A tak se většinou rodiče smíří se svými měnícími se rolemi, pokud jde o jejich děti, a děti se svými změněnými rolemi, pokud jde o jejich rodiče (Orvin, 2001, s. 13).

3.1.1 Tělesné změny

Období adolescence představuje důležitý biologický mezník, dítě se mění v dospělého člověka, který získává schopnost reprodukce. Doba počátku dospívání se však může posunovat do stále nižšího věku. Sekulární akcelerace, tj. urychlení biologického dospívání vnějšími podněty, které se v minulých desetiletích dost výrazně projevilo, nejspíš již dosáhlo vrcholu, a tudíž došlo ke stabilizaci. Tělesné dospívání se projevuje viditelnými i pociťovanými důsledky, jako je růst postavy, proměna proporcí, sekundární pohlavní znaky, funkce pohlavních orgánů nebo sexuální prožitky. Přijímání těchto změn může být u adolescenta obtížné. Tělesné změny mohou pro jedince představovat nepříjemné pocity, zejména pokud je proměna příliš časná oproti ostatním vrstevníkům. Dívky dospívají v průměru dříve než chlapci a jejich proměna je nápadnější. U chlapců je významný především růst a později rozvoj svalů a sekundární pohlavní znaky nejsou na první pohled tak nápadné a zneklidňující (Vágnerová, 2005, s. 326).

O sekulární akceleraci hovoří také Langmeier a Krejčířová (1998, s. 144). Sekulární akcelerace přinesla rychlejší začátek tělesného i duševního dospívání a díky tomu se zkracuje období dětství. Podle nich příčinami dřívějšího dospívání mohou být lepší výživa, zlepšená hygiena, menší výskyt těžkých infekčních chorob, změna klimatu, celkově změněná struktura společnosti, apod.

Macek (2003, s. 43) přisuzuje příčinu akcelerace také vnějším podmínkám, které ovlivňují celkový průběh změn a to nejen biologických. Ukazuje se, že faktory, jako socioekonomický status, výživa či systém zdravotní péče výrazně ovlivňuje nástup dospívání. Proto je sekulární akcelerace dospívajících, kteří žijí v lepších podmínkách mnohem zřetelnější.

Co se týká tělesných změn adolescentů, je velmi důležité, jak tyto změny vidí druzí a jak k dospívajícím přistupují. Vzhled je totiž pro adolescenta velmi zásadní a hraje roli při zažívání vlastní identity. Fyzické změny si vyžadují novou integritu. Vnější znaky jsou

první informací vyvolávající odezvu okolí, v tomto věku je s nimi navíc ještě spojována i prestiž, jsou symbolem příslušnosti a svým způsobem i zdrojem jistot (Čačka, 2000, s. 224).

3.1.2 Kognitivní změny

Dle Kurice (2000, s. 114) u adolescentů nastávají významné změny v dotváření a obohacování poznávacích procesů. Pokud jde o vnímání okolního světa adolescentem, stěží jej lze kvalitativně odlišovat od vnímání dospělého člověka, zvláště co se týče přesnosti vjemů a představ na základě činnosti smyslových orgánů. Úplnost vjemů a schopnost vytvářet a reprodukovat představy je u adolescenta zralá.

Ustalování a dozrávání psychických procesů adolescenta se projevuje také v jeho schopnosti úmyslného a trvalejšího soustředění na vědomé činnosti. S ustalováním psychiky se postupně ustaluje také pozornost, až dosáhne plné kvality. V adolescenci někteří mladí lidé uvažují povrchně, což vyplývá z chudších životních zkušeností a ze slabší životní praxe. Adolescent však již dokáže vést časté rozumové spory a uvádět důvody, kterými hájí své názory a přesvědčení, a při nichž používá zobecnění a logické argumentace. V myšlení adolescenta se odráží dokonalá schopnost analýzy a syntézy, důvtipu a systematičnosti. V tomto období se také často setkáváme se snahou filozofovat, hledat příčiny a vztahy věcí a to s velkým citovým zaujetím. Adolescent kontroluje svou řeč a přizpůsobuje ji konkrétním okolnostem. V jeho vyjadřování se projevuje značná tvořivost a talent (Kuric, 2000, s. 114).

Langmeier a Krejčířová (2006, s. 149) popisují charakter myšlení, který je založen na Piagetově systému formálních operací. Od počátku pubescence většina dospívajících dosahuje vyššího stupně logického myšlení. To znamená, že adolescent vyvozuje soudy o soudech, přemýšlí o myšlení. Tím je dán myšlení daleko větší prostor. Dospívající je nyní schopen velkého počtu myšlenkových kombinací.

Dále je schopen pracovat s pojmy, které jsou vzdáleny od bezprostřední smyslové zkušenosti, jsou obecnější, abstraktnější. Tvoření pojmů se uvolňuje ze závislosti na názorných předlohách a probíhá na rovině symbolického uvažování.

Pokud adolescent řeší nějaký problém, nespokojí se pouze s jedním řešením, které se nabízí, ale uvažuje o možných alternativních řešeních, které systematicky zkouší a hodnotí.

Stadium formálních operací se začíná u dítěte vytvářet na počátku pubescence a svého vrcholu dosahuje zpravidla kolem 15 let. Mezi jednotlivci jsou ovšem velké rozdíly, které jsou dány nejen jejich vrozenými dispozicemi, ale také dřívější i současnou příležitostí k řešení různých problémů.

O vlivu předchozí zkušenosti na myšlení hovoří také Čačka (2000, s. 231). Uvádí, že v dospívání je využívána schopnost samostatnějšího a pružnějšího myšlení a to právě díky přibývajícím zkušenostem. Adolescent dokáže mnohem pohotověji reagovat na vnější situace a úroveň orientace na počátku a na konci dospívání je výrazně odlišná, a to jak z hlediska formy tak obsahu.

3.1.3 Emoční změny

Emoční nestabilita, časté a nápadné změny nálad, impulzivita jednání, nestálost, nepředvídatelnost reakcí a postojů, jsou častými jevy v oblasti emocí v období adolescence. Obtíže při koncentraci pozornosti spojené s emoční nestálostí ztěžují soustavné učení a nezřídka dochází k výkyvům ve školním prospěchu, na který je kladen zvýšený důraz. Navíc k tomu přistupuje zvýšená unavitelnost, střídání ochablosti a apatičnosti s krátkými fázemi vystupňované aktivity. Tento stav mohou doprovázet rovněž drobné neurovegetativní poruchy, zhoršení spánku nebo poruchy chuti k jídlu. Mnozí dospívající jakoby sami nerozuměli těmto svým projevům. Proto často utíkají do svého soukromého citového světa nebo do snění, které je odvádí dál od složité reality (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 147).

Čačka (2000, s. 250) popisuje, že pro období adolescence je charakteristická dominance citové oblasti. Charakter citových procesů ovlivňuje postupný přechod od nedostatku rovnováhy k vnitřní harmonizaci. V adolescenci se pak intenzivní formování osobní filozofie promítá i do vzrůstajícího zájmu o záležitosti stále obecnějšího významu, dospívající tak přechází od konkrétních mravních zvyků k chování založenému na vědomí závazku a svědomí.

Pro adolescenty jsou charakteristické některé obecné zvláštnosti v citovém životě, které Čačka popisuje v následujících třech bodech:

1. Extrémní živost a intenzita – Vyznačuje se sílou citových prožitků, zpravidla však jde o krátkodobé až výbušné reakce, často i na nepatrný podnět. Může se jednat jak

o výbuchy smíchu nebo vzteku. Pouhé zklamání se může změnit v tragédii, naopak radost se může projevovat jako obrovské nadšení.

2. Emocionální rozkolísanost a proměnlivost – Snadno se střídají nejrůznější protipóly citových reakcí; přecitlivělost – hrubost, soucit – krutost, zaujetí – znechucení, horečná aktivita – rezignace. Stejně rychle dochází k přechodu mezi protikladnými kvalitami citových stavů, např. rychlý přechod od radosti k smutku nebo přechod od společenskosti k samotářství, atp.
3. Nestabilita orientace – Častá je labilita nálad a negativní city také nejsou výjimkou. Ukazuje se však, že je to do značné míry ovlivněno kromě dosavadních zkušeností také na aktuální reakci okolí. Dospívající mají zvýšenou citlivost na kritiku, zvláště pak na nespravedlnost. Mnohé reakce jsou často jen maskující pózou reálných emocí. Mnohdy se ostýchají projevit své city i vůči rodičům a chovají se k nim odmítavě až hrubě, i když ve skutečnosti mohou mít silnou potřebu kontaktu, uznání a akceptování.

Na rozdílnost emočního prožívání u chlapců a dívek upozorňuje (Macek, 2003, s. 48). Ukazuje se, že dívky prožívají emoční nestabilitu dříve než chlapci. Většinou přichází emoční rozkolísanost s prvními pubertálními změnami, které prožívají obvykle intenzivněji a dlouhodoběji než chlapci.

Se zdokonalujícím se poznáním a se zvyšujícím se mravním vědomí se ještě více prohlubují citové vlastnosti adolescenta. Dochází k určitému zvroucnění – především pokud jde o city lásky a estetické a morální cítění a to vlivem větších životních zkušeností a rozhledu. Mladý člověk dokáže vnímat krásu, a jestliže se této vnímavosti využije, stává se umění důležitým činitelem při utváření osobnosti adolescenta. Významné změny se projevují také v oblasti erotických citů v podobě silných a vroucích milostných vztahů, v touze po sblížení s milovanou osobou a po opětované lásce (Kuric, 2000, s. 115).

3.1.4 Sociální změny

Adolescence přináší kvalitativní změny v oblasti zájmů. Struktura zájmů se stává jedním z důležitých vnitřních činitelů rozvoje a utváření osobnosti adolescenta a má významnou úlohu ve zdokonalování sebe sama, v určování místa v životě a při utváření nových sociálních vztahů. V současné době se adolescenti liší značnými rozdíly v rozsahu, úrovni, hloubce a různorodosti zájmů. Tyto rozdílnosti jsou způsobeny individuálními rozdíly a vzájemnou koexistencí nejrůznějších vlivů, především vlivu rodiny, školy, společenských

organizací, neformálních skupin a médií. Působí na osobnost adolescenta buď, harmonicky nebo disharmonicky (Kuric, 2000, s. 11).

Kromě zájmů hrají významnou roli při socializaci adolescenta také vzájemné vztahy, láska a přátelství. U dospívajících je typická potřeba sdělovat své vnitřní prožitky blízkému, důvěryhodnému člověku. Tím se upevňují vztahy přátelství. Ke vzniku přátelství napomáhají časté společenské styky, podobné zájmy, vzájemná důvěra a porozumění. Přátelský vztah pomáhá formovat vlastní názory, vytvářet a upevňovat systém hodnot, učí chápat druhého a pomáhat mu v kritických situacích. Přátelství rovněž plní funkci terapeutickou, protože pomáhá sdílet případnou bolest a vede ke společnému hledání řešení různých problémů. Přátelské vztahy v adolescenci často přerůstají v intimní erotické vztahy a lásku. Často jsou však tyto vztahy příčinou prvních problémů výchovného charakteru (Kuric, 2000, s. 126).

O vztazích s vrstevníky se zmiňuje také Čačka (2000, s. 317). Hovoří o tom, že zatímco rodiče často chápou dospívající jen jako velké děti, poskytuje jim skupina vrstevníků pocit rovnoprávnosti, emoční uvolnění od pocitů omezování, volnou výměnu názorů, vzájemné pochopení, atd. Vrstevnické skupiny tak představují svým způsobem i jakési cvičné pole, ve kterém, si mladí lidé nanečisto prověřují různé formy sociální interakce. Nacházejí zde mnoho společných problémů, dovedou být vzájemně tolerantní a učí se uplatňovat vlastní názory, docházet ke kompromisům, diskutovat a přijímat kritiku. Ovládání egocentrických impulzů a přizpůsobování společným zájmům posiluje způsobilost soužití ve skupině. Dynamika vztahů ve vrstevnických skupinách má tedy obvykle pozitivní vliv na další vývoj osobnosti.

„Možnost vyrovnat se dospělým vidí mladý člověk ve větší osobní svobodě, samostatnosti a nezávislosti na dospělých. Usiluje proto o osamostatnění alespoň v některých životních sférách. Adolescenti hodnotí kriticky jednání dospělých a snaží se zaujímat vztah ke společenským institucím a hodnotám, vytvářet si vlastní světový názor. Uvažují o významu a funkci společenských jevů, které vidí kolem sebe, snaží se je pochopit, zejména své místo v nich, svou vlastní existenci" (Vacínová, Trpišovská, Farková, 2008, s. 100).

V oblasti sociálních vztahů se v období adolescence může vyskytovat spousta překážek, se kterými se musí dospívající potýkat. Carr – Gregg (2012, s. 33) tvrdí, že cesta k dospělosti je završena až tehdy, když dospívající splní tyto čtyři hlavní úkoly: vybuduje si vlastní identitu, stane se nezávislým, vytvoří si pevné přátelské vazby a najde své místo ve světě.

Pokud mladý člověk nemá žádné kamarády a pohybuje se pouze v kruzích své rodiny a ve volném čase nevyráží do společnosti, může to signalizovat, že něco není v pořádku.

Prvním úkolem je tedy vybudování vlastní identity, což znamená najít odpověď na otázku „Kdo jsem"? Je potřeba, aby si dospívající kladli zásadní životní otázky a pokoušeli se činit obtížná morální rozhodnutí. Jedná se v podstatě o jakousi cestu k sebeporozumění a k sebepřijetí. Jedním z nejefektivnějších způsobů, jak poznat sebe samé je zdravé riskování, jehož smyslem je ověřit si vlastní schopnosti.

Druhým úkolem je dosáhnout emoční autonomie a zbavit se závislosti na rodičích a ujít tak další kus cesty, na jejímž konci bude stát mladý dospělý člověk. Nevyhnutelnou součástí tohoto procesu je vytváření vazeb mimo rodinu.

Touha trávit čas s přáteli je nejintenzivnější právě v období adolescence. Pro mladé lidi je nesmírně důležité, aby je jejich kamarádi přijímali. Rodiče musejí citlivě přistupovat ke skutečnosti, že pro mladé lidi mají vztahy s vrstevníky velký význam a že velice těžce nesou, když se v jejich přátelství objeví nějaké trhliny, nebo když se dokonce rozpadne.

Aby mladý člověk mohl nalézt své místo v životě a dosáhnout svým pracovním úsilím ekonomické nezávislosti, musí mít pozitivní vztah ke škole. Dobré vztahy s učiteli jsou jedním z nejdůležitějších faktorů ovlivňujících studijní úspěch (Carr – Gregg, 2012, s. 33).

Orvin (2001, s. 179) se také zmiňuje o úkolech, které musí každý adolescent zvládnout. Jako největší úkol však nevidí dosažení samostatnosti a nezávislosti, ale dosažení opravdové intimity s druhým člověkem a zplození potomka. Nakonec považuje také za významné to, že se člověk musí smířit sám se sebou, se svou minulostí, ale i budoucností.

3.2 Vztahy s rodiči a sourozenci v období adolescence

Pro integritu rodiny jsou velice důležité vztahy mezi rodiči. Pokud nejsou dobré, s největší pravděpodobností se to odrazí i na zbytku rodiny. V zájmu rodiny proto musí rodiče věnovat pozornost i svým vzájemným vztahům, nesoustředit se jen na vztah k dětem. Rodič přirozeně musí živit a vychovávat své děti, jejichž potřeby jsou většinou zcela zjevné. Co je však méně zjevné, jsou potřeby rodičů. Jak roste role otce i matky, velice často ustupuje do pozadí role manžela či manželky. To vše pak poznamenává jak dospívání dětí, tak další vývoj a růst jejich rodičů (Orvin, 2001, s. 11).

Atmosféru v rodině často ovlivňuje rozpor mezi hodnotami mladé a starší generace. Převratné technické, vědecké i společenské změny sebou přinášejí stále častější rozdíly v názorech, v hodnotách a v postojích generací, které vyrůstaly za zcela jiných podmínek a těžily z jiných zkušeností. Starší generace má tendenci ulpívat na dřívějších hodnotách, nová generace si sbírá vlastní zkušenosti a odmítá přijmout měřítka starší generace. Přitom však na druhé straně došlo ve druhé polovině minulého století ke sblížení vzájemného přístupu generací rozbitím autoritativního přístupu ve výchově. Odmítá se konflikt mezi generacemi a stále více se ukazuje, že záleží hlavně na porozumění, toleranci a možnost uznávat názory ostatních (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 165).

O vlivu rodičovské autority na vztahy mezi dětmi a jejich rodiči hovoří Vacínová, Trpišovská, Farková (2008, s. 66). Vliv rodičovské autority se totiž objevuje i tam, kde rodič není přítomen u jednání dítěte. Nemůžeme zabránit, aby se k dítěti nedostaly špatné vlivy. Záleží proto na tom, zda dítě poznalo, co je dobré a co zlé, ale také na tom, zda si osvojilo základní lidské ctnosti, lásku k pravdě, smysl pro spravedlnost, čestnost, poctivost a skromnost. K vytvoření správné autority a tím i dobrých vztahů v rodině přispívá uplatňování některých principů rodinné výchovy, jako je např. vzájemné uspokojování psychických potřeb, trvalost a hloubka citových vztahů a prolínání soukromí. Základem rodičovské autority je proto poctivý, přímý a pravdivý vztah rodičů k dětem.

Rodina jako celek uspokojuje materiální, citové a společenské potřeby. Střetávají se v ní historické a individuální zkušenosti. Naplňování tradičních rolí napomáhá k optimální kooperaci při společné činnosti. Jasná formulace úkolů jednotlivých rolí tedy zajišťuje funkčnost rodiny. Uplatnění vzrůstajících a jedinečných kompetencí k odpovědnému plnění rolí přináší všem členům emocionální stabilitu, jistotu a bezpečí. U dospívajících je však schopnost postihovat vlastní funkci a pozici v rodině často nedostatečná. K tomu, aby adolescent pochopil tyto role, je potřeba citlivého vedení od rodičů, včetně nezbytné vyváženosti všech základních životních aktivit v rámci optimálního životního stylu (Čačka, 2000, s. 305).

Kuric (2000, s. 125) uvádí, kterých pozitivních vlastností si adolescenti nejvíce cení na svých rodičích. Nejvíce si tedy váží plnění rodičovských povinností, kladných charakterových vlastností, dobrého chování rodičů k sobě navzájem a k ostatním sourozencům a morální vyspělosti. Z charakterových vlastností jsou nejvíce oceňovány pracovitost, přísnost, skromnost, upřímnost, dobrota, statečnost, čestnost, rozvážnost, obětavost a trpělivost. Naopak uvádí, že nejvíce odsuzují špatné návyky (alkoholismus,

vulgárnost), neurovnané vzájemné vztahy, nežádoucí morální vlastnosti, zanedbávání rodičovských povinností a špatné postoje k sourozencům.

Adolescenti v dnešní době nestojí o to, aby dospělí používali jejich jazyk, případně se jim snažili přiblížit stylem oblékání nebo poslechem stejné hudby. Zpravidla jim není nijak sympatické, když se jim tímto způsobem chtějí zalíbit a vniknout tak do jejich prostředí. Mnohem více oceňují, když dospělí jejich projevy tolerují a jsou ochotni jim naslouchat, když o těchto tématech hovoří nebo řeší některé z jejich pohledu zásadní otázky (Krejčová, 2011, s. 19).

„Význam vztahů k sourozencům se v průběhu adolescence zvětšuje, přičemž je však zřejmé, že v konkrétním případě jsou vždy determinovány celkovou rodinnou konstelací. Nejsou-li sourozenci příliš věkově vzdáleni, jsou pro dospívající důležitými osobami minimálně ze dvou hledisek. Jsou příslušníci stejné generace, manifestují podobné potřeby, postoje a zájmy, reprezentují stejnou adolescentní kulturu. Vedle toho se však také aktivně podílejí na rodinné socializaci, ovlivňují sourozence přímo i zprostředkovaně přes svůj vliv v různých rodinných konstelacích. Vyšší blízkost ve vztahu k sourozencům uvádějí častěji dívky. V případě pouze jednoho sourozence je blízkost obvykle větší než tam, kde je sourozenců více. Sourozenci jsou často mediátorem konfliktů s rodiči. Uvádí se, že z hlediska vzájemných vztahů je nejvíce negativní, když je mezi sourozenci věkový rozdíl dva až tři roky. Je-li mezi nimi minimální věkový rozdíl (jeden rok a méně), či velký (čtyři a více), méně soupeří a vztahy se zlepšují. Spekuluje se, že prostřední sourozenci vnímají svoji pozici – vzhledem k podpoře rodičů – obvykle jako nejhorší, lepší je být buď nejmladší, nebo nejstarší" (Macek, 2003, s. 56).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Práce se zabývá komunikací v rodině mezi adolescenty a jejich rodiči. Komunikaci v rodině popisuje jako základní pilíř, od kterého se odvíjí rodinné vztahy. Výzkumný problém je tedy definován otázkou: Jaký je způsob a intenzita rodinné komunikace? Abychom zjistili, jak dnešní dospívající komunikují se svými rodiči je potřeba znát odpovědi na následující výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1: Kolik času tráví adolescenti se svými rodiči komunikací?

Výzkumná otázka č. 2: Jakým komunikačním prostředkům dávají adolescenti při komunikaci se svými rodiči přednost?

Výzkumná otázka č. 3: Jak dospívající vnímají komunikaci se svými rodiči?

4.1 Cíle výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit, jaký je způsob a intenzita rodinné komunikace mezi adolescenty a jejich rodiči. Proto, abychom tuto skutečnost zjistili, je potřeba oslovit co největší počet respondentů. Proto byla zvolena kvantitativní metoda průzkumu formou dotazníkového šetření.

5 METODA SBĚRU DAT

Dotazník obsahuje celkem 22 položek, z toho 4 položky byly škálové, 5 otázek otevřených a 2 otázky polozavřené. Úvod dotazníku obsahuje jasné pokyny k vyplnění a ujištění respondentů o anonymitě dotazníku. Také je zde vysvětleno, pro jaké účely dotazník slouží.

V souvislosti s výzkumnými otázkami a cílem práce, byly položky v dotazníku směřovány na oblast rodinného prostředí, trávení volného času a komunikace.

Výhodou dotazníkového šetření je to, že během relativně krátké doby je možno získat poměrně velké množství dat.

5.1 Výzkumný soubor

Pro účel této práce byl zvolen tzv. záměrný výběr daného vzorku. Respondenty byli studenti obchodní akademie ve Valašském Meziříčí ve věku 15 až 18 let. Toto věkové rozmezí bylo zvoleno záměrně, protože nám prezentuje období adolescence, o kterém práce pojednává. Osloveno bylo celkem 120 respondentů, z toho 44 chlapců, což je 37 % z celkového počtu respondentů a 76 dívek, což je 63 % z celkového počtu respondentů.

Otázka č. 1: Pohlaví

Tabulka 1 - Pohlaví respondentů

	počet	**počet v procentech**
chlapci	44	37%
dívky	76	63%
celkem	120	100%

Obrázek 1: Graf – Pohlaví respondentů

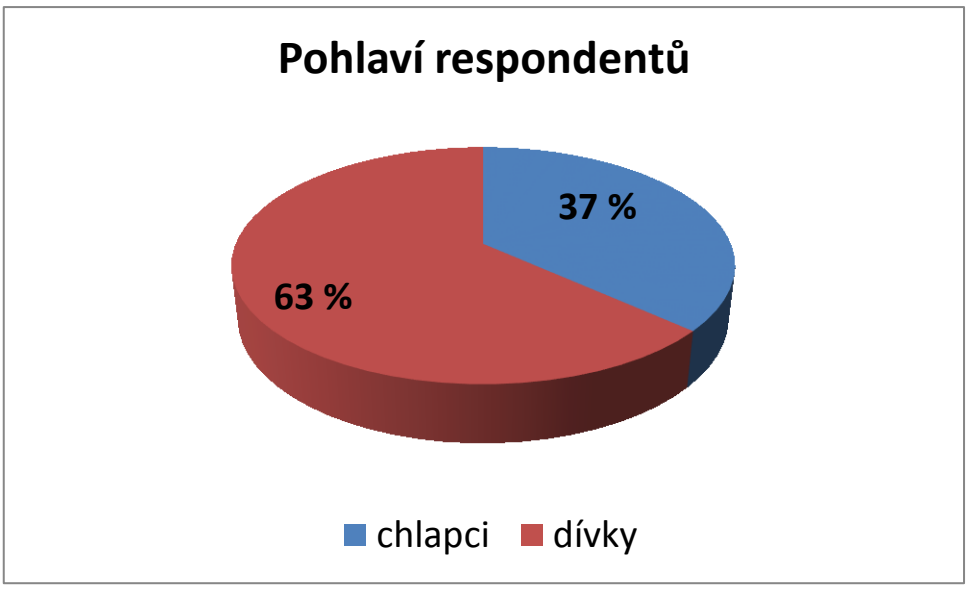

Dotazníkového šetření se účastnili studenti ve věku od 15 do 18 let. Více než polovina respondentů, konkrétně 57 % z nich bylo ve věku 16 let. 25 % respondentů bylo ve věku 15 let, 15 % respondentů bylo ve věku 17 let a pouhé 3 % respondentů již dosáhlo plnoletosti. Věkový průměr respondentů byl tedy konkrétně 16,5 let.

Otázka č. 2: Věk

Tabulka 2 - Věk respondentů

	počet	počet v procentech
15 let	30	25%
16 let	68	57%
17 let	18	15%
18 let	4	3%
celkem	120	100%

Obrázek 2: Graf – Věk respondentů

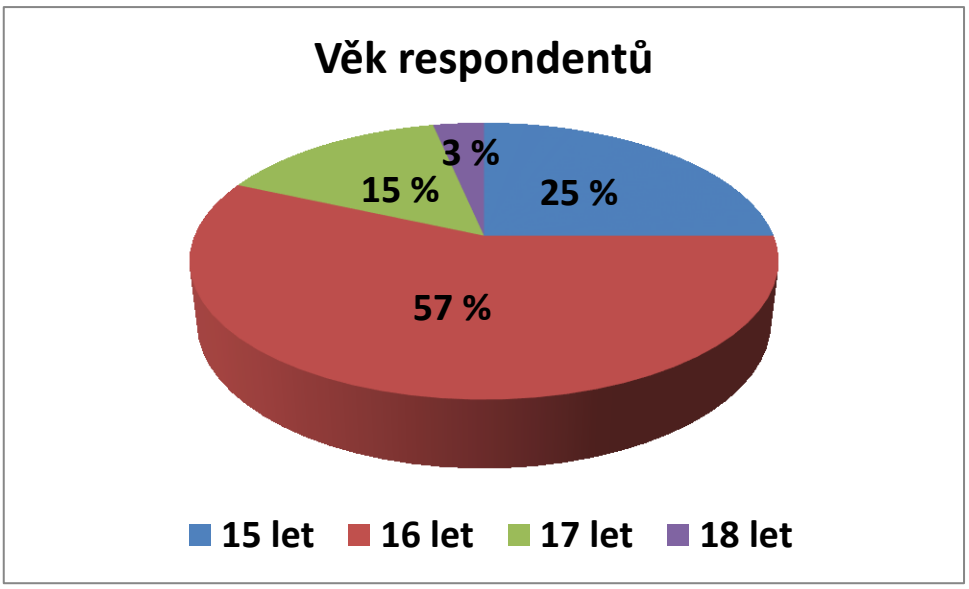

6 VÝSLEDKY

Tato kapitola je zaměřena na interpretaci získaných údajů. Graficky znázorňuje získaná data jednotlivých položek dotazníkového šetření. Prezentace výsledků je rozdělena do tří oblastí podle položek v dotazníku. První oblastí je Rodinné prostředí, další oblast je Trávení volného času a následuje oblast Komunikace.

6.1 Rodinné prostředí

Otázka č. 3: Kolik máte sourozenců?

Položka č. 3 znázorňuje, z jakého prostředí studenti pochází. Konkrétně se respondentů ptá na počet sourozenců. Z výsledků vyplývá, že celá polovina respondentů pochází z rodiny, kde jsou dvě děti, tedy, že respondenti mají jednoho sourozence. 34 respondentů (28 %) má dva sourozence, 16 respondentů (14 %) jsou jedináčci a pouhých 10 respondentů (8 %) pochází z rodiny, kde jsou více než 3 děti.

Tabulka 3 - Počet sourozenců

	počet	počet v procentech
jedináček	16	14%
1 sourozenec	60	50%
2 sourozenci	34	28%
3 sourozenci a více	10	8%
celkem	120	100%

Obrázek 3: Graf – Počet sourozenců

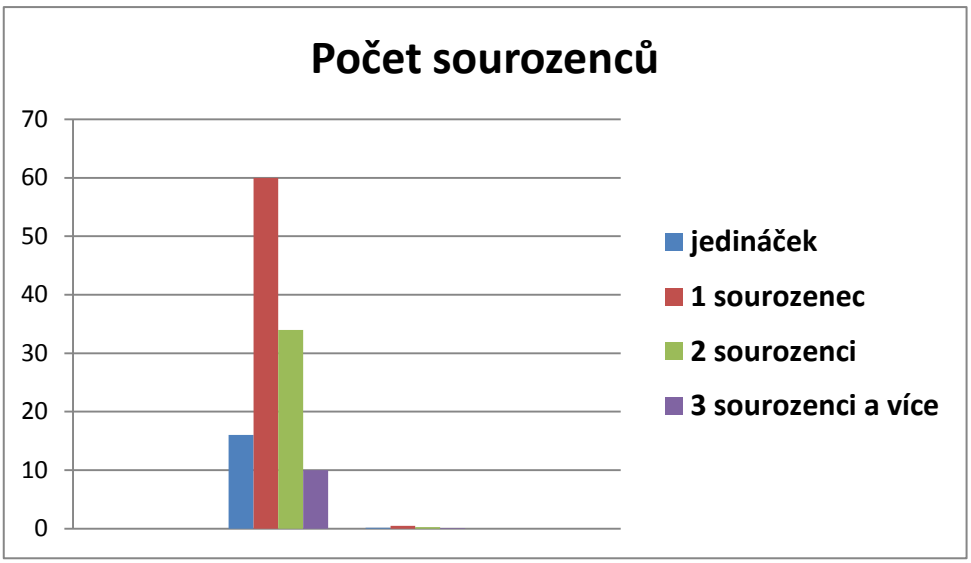

Otázka č. 4: S kým sdílíte domácnost?

Další položka se dotazuje na to, zda respondenti pochází z úplné či neúplné rodiny. Konkrétně nás zajímá, zda žijí s jedním, či oběma rodiči a zda sdílí domácnost pouze s nimi nebo i se sourozenci. Z dotazníků vyplývá, že nejvíce, tedy 71 (59%) respondentů sdílí domácnost s oběma rodiči a se sourozenci. Což se dá považovat za klasický model rodiny – Nukleární rodina. Nejméně respondentů uvedlo, že sdílí domácnost pouze s jedním rodičem. Uvedlo to pouhých 13 respondentů, tedy 11 %, což můžeme považovat za pozitivní, protože dospívající tak vyrůstají v úplné rodině.

Tabulka 4 - S kým sdílíte domácnost?

	počet	počet v procentech
s oběma rodiči a sourozenci	71	59%
s jedním rodičem a sourozenci	19	16%
pouze s rodiči	17	14%
pouze s jedním rodičem	13	11%
celkem	120	100%

Obrázek 4: Graf – S kým sdílíte domácnost?

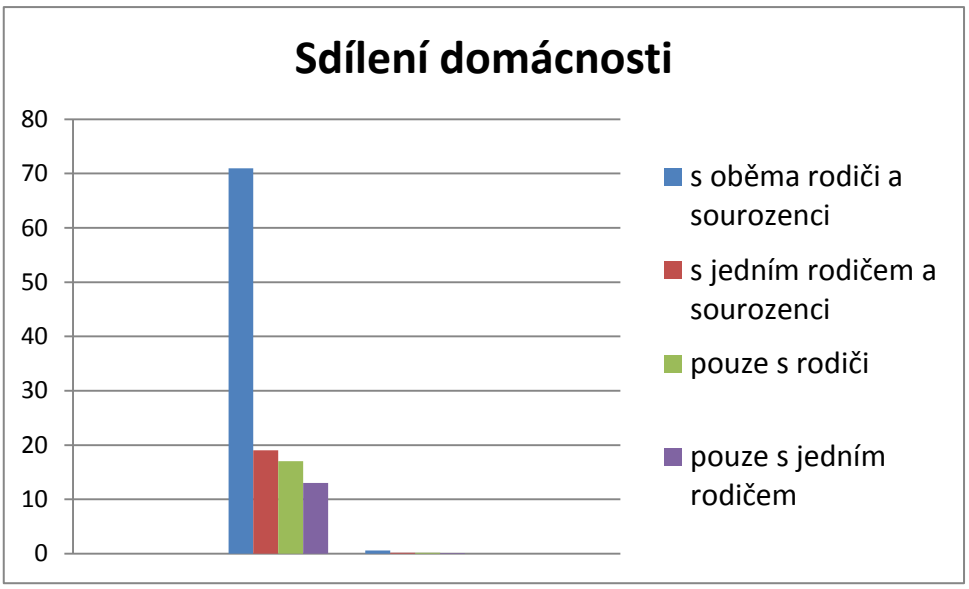

Otázka č. 17: Za jaký považujete Váš vztah s rodiči? Uveďte na škále.

Zde volili respondenti odpovědi opět na škále o hodnotách 1 až 5. Odpovídali na otázku, jaký je podle nich vztah s rodiči. Hodnota 1 představovala, že respondenti považují vztah s rodiči za dobrý, naopak hodnota 5 označovala vztah jako špatný.

U této otázky 17 byla nejčastěji zvolena hodnota 1 – dobrý vztah. Odpovědělo tak 48 respondentů. Druhou nejčastější hodnotou byla hodnota 2. Takto odpovědělo 43 respondentů ze všech dotazovaných. Hodnotu 3 zvolilo 19 respondentů, hodnota 4 byla zvolena 8 respondenty a hodnotu 5 – špatný vztah, zvolili pouze 2 respondenti.

Na základě této otázky jsme zjistili, že vztah respondentů ke svým rodičům je spíše kladný, protože převážná většina považuje tento vztah za dobrý. Vypovídá o tom průměrná hodnota zvolených odpovědí, tedy číslo 1,9, což můžeme považovat za pozitivní zjištění.

Tabulka 5 - Za jaký považujete Váš vztah s rodiči?

	počet	součin
škála 1	48	48
škála 2	43	86
škála 3	19	57
škála 4	8	32
škála 5	2	10
celkem	120	233

6.2 Trávení volného času

Otázka č. 5: Kolik času denně trávíte s rodiči společnou činností?

U položky č. 5 uváděli respondenti, kolik času denně tráví se svými rodiči společnou činností. Z dotazníků vyplývá, že největší zastoupení měla odpověď, že s rodiči tráví společnou činností maximálně hodinu, což uvedlo 47 respondentů. Stejný počet respondentů uvedlo, že s rodiči tráví společnou činností více jako hodinu. Z těchto získaných dat nám vyplývá, že dospívající tráví se svými rodiči poměrně dost času společnou činností. Pouhých 26 respondentů (22%) uvedlo, že s rodiči tráví denně maximálně pár minut.

Tabulka 6 - Kolik času denně trávíte s rodiči společnou činností?

	počet	počet v procentech
maximálně pár minut	26	22%
maximálně hodinu	47	39%
více jak hodinu	47	39%
celkem	120	100%

Obrázek 5: Graf – Kolik času denně trávíte s rodiči společnou činností?

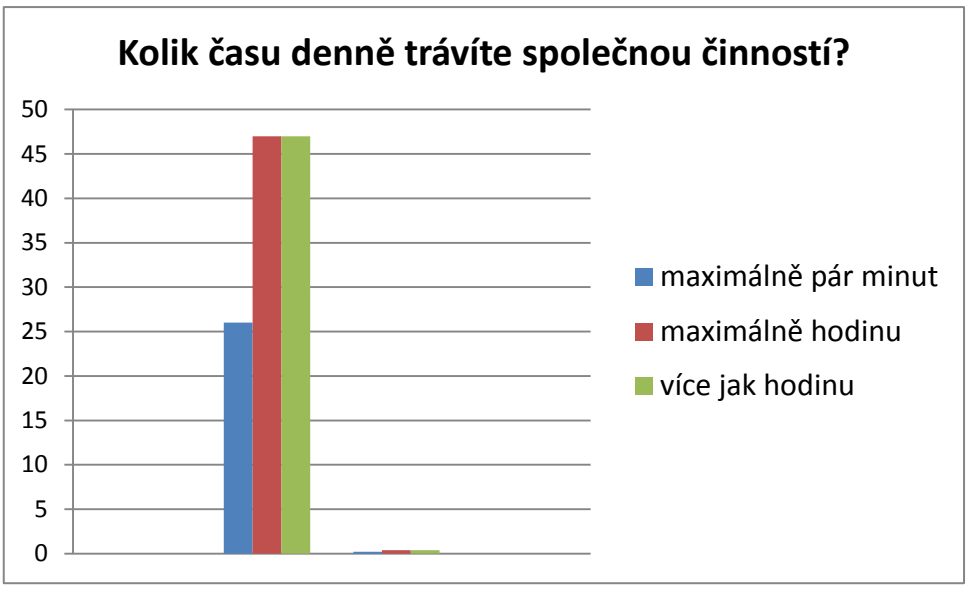

Otázka č. 6: O jakou činnost se jedná nejčastěji?

Položka číslo 6 navazuje na položku č. 5 a ptá se formou otevřené otázky, o jakou společnou činnost se jedná nejčastěji. Respondenti nejčastěji uváděli, že společnou činností mezi nimi a rodiči je komunikace. Takto odpovědělo 29 % z dotazovaných respondentů. Druhou oblíbenou činností je sledování televize, což uvedlo 22 % respondentů. Další činností, bylo vaření 12 %, téměř stejný počet respondent odpovědělo, že nejčastější činností je stolování 11 %. Dalšími činností bylo uklízení, takto odpovědělo 11 respondentů, tedy 9 %. 17 % respondentů uvedlo jiné činnosti, mezi nimiž bylo např. hraní her, dále se věnují svým koníčkům nebo povinnostem.

Tabulka 7 - O jakou činnost se jedná nejčastěji?

	počet	počet v procentech
komunikace	35	29%
sledování televize	27	22%
vaření	14	12%
stolování	13	11%
uklízení	11	9%
ostatní	20	17%
celkem	120	100%

Obrázek 6: Graf - O jakou činnost se jedná nejčastěji?

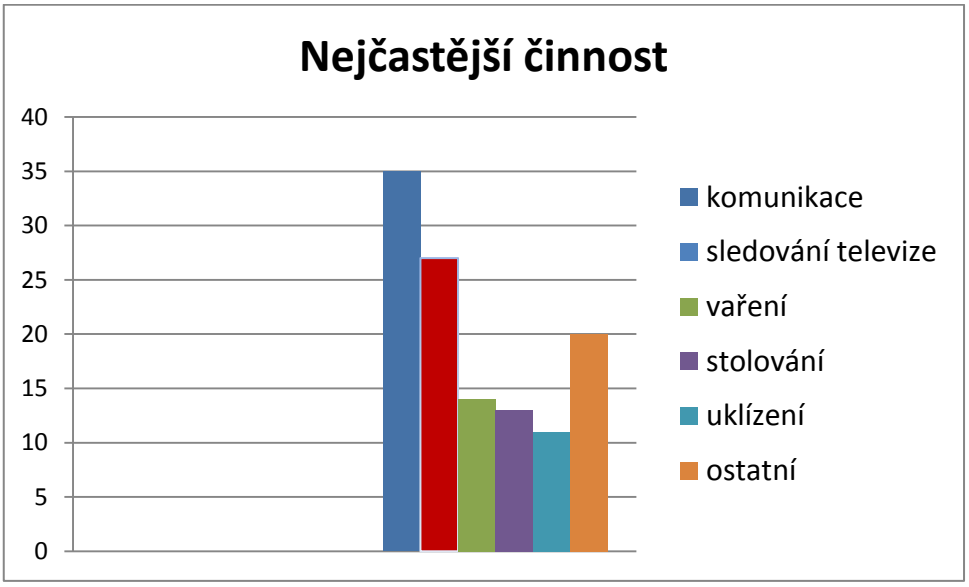

Otázka č. 7: S kým trávíte více času?

Z výzkumu vyplývá, že respondenti tráví více času se svými matkami než se svými otci. Uvedlo to 57 % respondentů. Druhou nejčastější odpovědí bylo to, že tráví svůj čas s oběma stejně, což uvedlo 32 %. Lze předpokládat, že nejčastější činností dospívajících je tedy komunikace a to právě komunikace se svými matkami. To může být dáno tím, že otcové tráví spoustu času v práci a nezbývá jim na rodinu tolik času jako matkám.

Tabulka 8 - S kým trávíte více času?

	počet	počet v procentech
s matkou	68	57%
s otcem	13	11%
s oběma stejně	39	32%
celkem	120	100%

Obrázek 7: Graf – S kým trávíte více času?

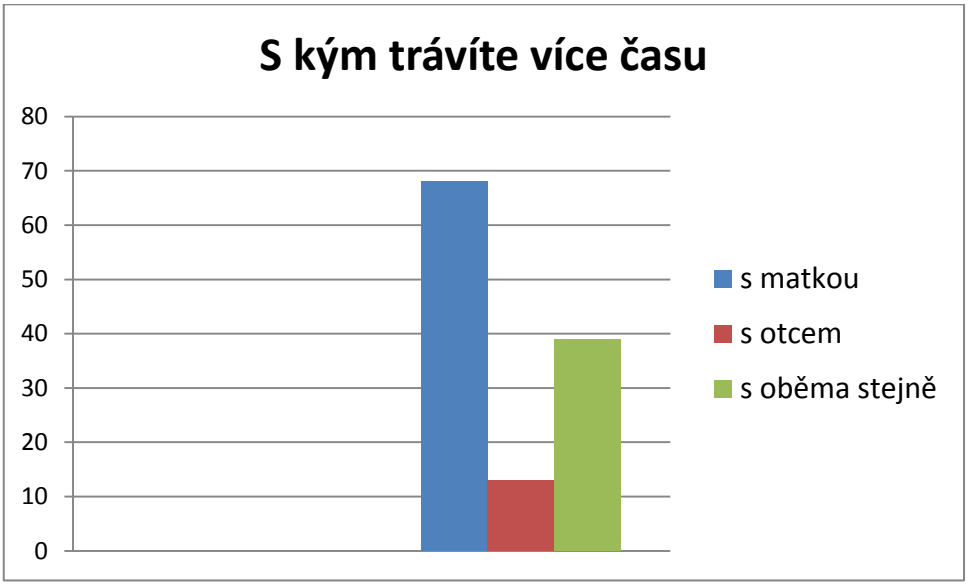

Otázka č. 8: Jak moc důležitý je pro Vás čas strávený s rodiči? Uveďte na škále.

U této položky odpovídali respondenti pomocí škály. Škála obsahovala hodnoty 1 až 5, kdy 1 znamenala nejvíce důležitý a hodnota 5 znamenala nejméně důležitý. Zde byla nejčastější odpověď hodnota 2, takto odpovědělo 38 respondentů. Druhou nejčastější hodnotou byla hodnota 1, což označuje největší míru důležitosti. Takto odpovědělo 36 respondentů. Hodnotu 5 – tedy to, že čas strávený s rodiči, pro ně není vůbec důležitý, neodpověděl žádný respondent.

Tato otázka byla vyhodnocována pomocí průměru. Výpočet nám ukázal, že průměrná hodnota je 2,2. Z toho nám vyplývá, že respondenti považují čas strávený s rodiči za poměrně dost důležitý, naopak nikomu nepřipadá nedůležitý, což je skutečnost, kterou lze vnímat velmi pozitivně.

Tabulka 9 - Jak moc důležitý je pro Vás čas strávený s rodiči?

	počet	**součin**
škála 1	36	36
škála 2	38	76
škála 3	34	102
škála 4	12	48
škála 5	0	0
celkem	120	262

Otázka č. 9: Kolik času denně trávíte s rodiči při řešení různých záležitostí?

Na otázku č. 9 odpovídali respondenti nejčastěji, že s rodiči řeší různé záležitosti maximálně pár minut denně. Takto odpovědělo 51 respondentů, což je 43 % z celkového počtu dotazovaných. Stejný počet odpovědí zvolili respondenti u odpovědi, že s rodiči řeší záležitosti maximálně hodinu. 18 respondentů, tedy 14 % z nich odpovědělo, že s rodiči řeší záležitosti více jak hodinu.

Tabulka 10 - Kolik času denně trávíte s rodiči při řešení různých záležitostí?

	počet	**počet v procentech**
maximálně pár minut	51	43%
maximálně hodinu	51	43%
více jak hodinu	18	14%
celkem	120	100%

Obrázek 8: Graf - Kolik času denně trávíte s rodiči při řešení různých záležitostí?

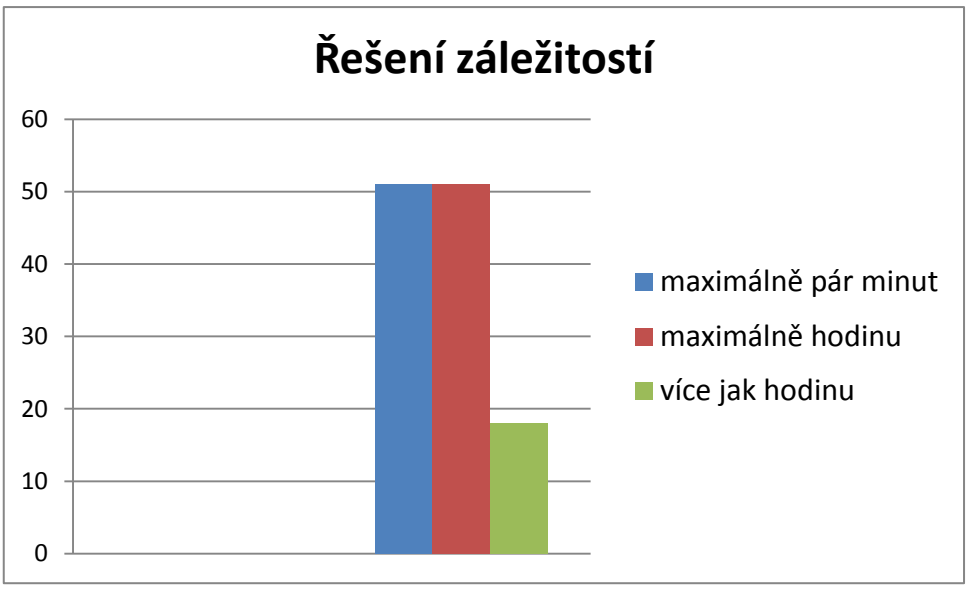

6.3 Komunikace

Otázka č. 10: Jaký způsob komunikace s rodiči preferujete?

Z této položky nám jasně vyplývá, že respondenti dávají přednost osobnímu způsobu komunikace s rodiči. Uvedla tak převážná většina, tedy 111 respondentů (93 %). Tato převaha je pak patrná z následujícího grafu. Komunikaci přes různá média, jako je telefon nebo internet zvolilo 6 (5 %) respondentů. Jiný způsob komunikace zvolili pouze 3 respondenti (2 %). Z toho 2 respondenti uvedli, že preferují oba dva způsoby komunikace a jeden respondent odpověděl, že s rodiči nejraději nevolí žádný způsob komunikace.

Tabulka 11 - Jaký způsob komunikace s rodiči preferujete?

	počet	počet v procentech
osobní kontakt	111	93%
komunikace přes telefon, internet	6	5%
jiný způsob	3	2%
celkem	120	100%

Obrázek 9: Graf - Jaký způsob komunikace s rodiči preferujete?

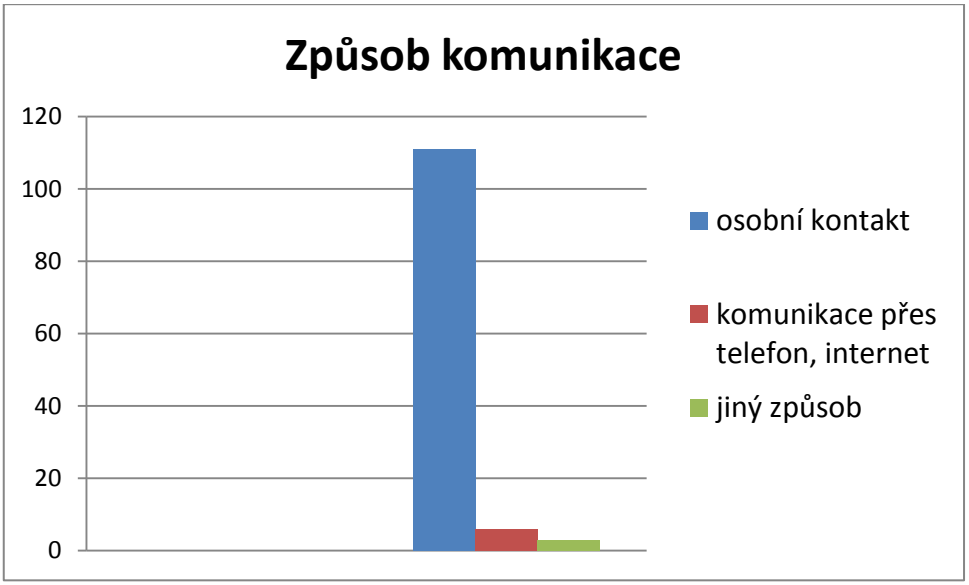

Otázka č. 11: Způsob Vaší vzájemné komunikace považujete za:

U položky číslo 11 měli respondenti zvolit, za jaký považují způsob jejich vzájemné komunikace. Zda jej vnímají jako bezproblémový nebo naopak jako špatný. Téměř polovina (48 %) respondentů odpovědělo, že způsob jejich vzájemné komunikace považují za docela dobrý. Druhou nejčastější odpovědí byla odpověď, že vzájemnou komunikaci vidí jako bezproblémovou. Takto odpovědělo 53 respondentů (44 %). Další odpovědí bylo, že komunikaci vidí spíše jako ne příliš dobrou. Odpovědělo tak 9 respondentů (7 %). Pouze 1 respondent odpověděl, že způsob komunikace s rodiči vidí jako špatný. Z těchto

odpovědí tedy můžeme vyčíst pozitivní fakt, že respondenti vnímají způsob komunikace mezi nimi a rodiči spíše kladně a to i přesto, že respondenti se nachází v období adolescence, které je pro mnohé rodiny velmi obtížné a to zejména pokud se jedná o komunikaci.

Tabulka 12 - Způsob Vaší vzájemné komunikace považujete za:

	počet	počet v procentech
bezproblémový	53	44%
docela dobrý	57	48%
ne příliš dobrý	9	7%
špatný	1	1%
celkem	120	100%

Obrázek 10: Graf - Způsob Vaší vzájemné komunikace považujete za:

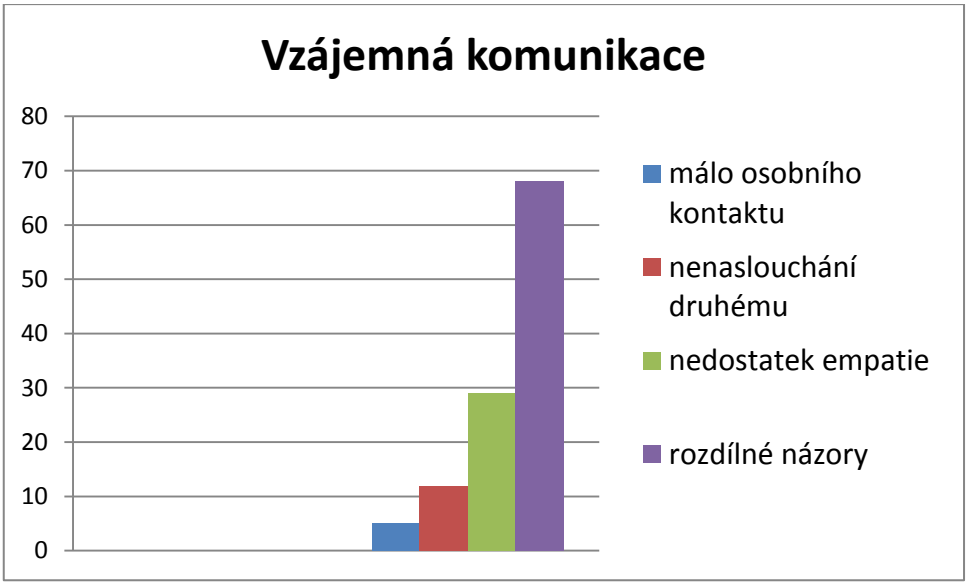

Otázka č. 12: V čem spatřujete největší riziko způsobu Vaší komunikace s rodiči?

Tato otázka se respondentů dotazovala na to, v čem spatřují největší rizika v komunikaci s rodiči. Více než polovina respondentů, tedy 57 % odpovědělo, že největší riziko spatřují v tom, že jejich rodiče mají rozdílné názory. To může být dáno věkovým rozdílem, protože různé generace mají často jiné názory a jiný pohled na věc. Adolescenti se mohou domnívat, že jejich rodiče jsou staromódní a že mají zastaralý způsob myšlení. To, co bylo běžné v době jejich rodičů, není běžné dnes a naopak. Další častou odpovědí bylo, že rizikem v komunikaci je nedostatek empatie ze strany rodičů. Nedostatek empatie uvedlo 29 respondentů, tedy 24 %. Třetí nejčastější odpověď uváděli respondenti nenaslouchání druhému. 5 % z celkového počtu respondentů uvedlo možnost jiné, kde konkrétně uvedli, že riziko nespatřují v ničem, dále by respondenti uvítali, kdyby celkově bylo komunikace mezi nimi více a také odpověď, že rodiče nerespektují názory adolescentů. Tyto tři odpovědi uvedl stejný počet respondentů, tedy 2. Nejméně častá pak byla odpověď, že největší riziko spatřují v nedostatku osobního kontaktu. Tuto odpověď uvedly pouhé 4 %.

Tabulka 13 - V čem spatřujete největší riziko způsobu Vaší komunikace s rodiči?

	počet	počet v procentech
málo osobního kontaktu	5	4%
nenaslouchání druhému	12	10%
nedostatek empatie	29	24%
rozdílné názory	68	57%
jiné	6	5%
celkem	120	100%

Obrázek 11: Graf - V čem spatřujete největší riziko způsobu Vaší komunikace s rodiči?

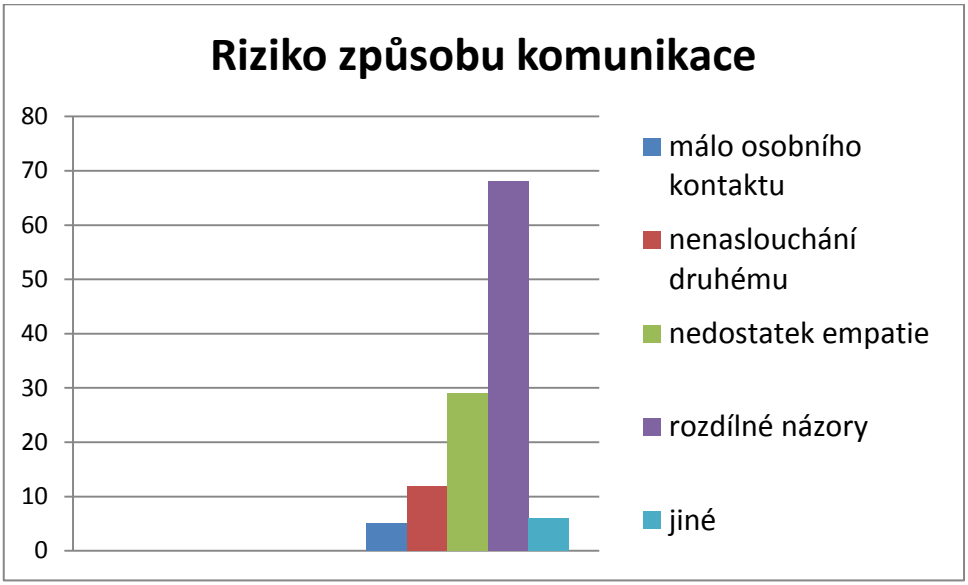

Otázka č. 13: Jak významný vliv má podle Vás způsob komunikace v rodině na rodinné vztahy? Uveďte na škále.

Položka číslo 13 se zajímá o to, jaký vliv má podle respondentů způsob rodinné komunikace na rodinné vztahy. Zde měli respondenti svou odpověď znázornit na škále, která obsahovala 5 hodnot. Hodnota 1 znázorňovala, že vliv rodinné komunikace na vztahy v rodině je nejvíce významný, naopak hodnota 5 znázornila, že tento vliv je podle nich naprosto bezvýznamný.

Jak můžeme vidět v tabulce č. 13 nejčastější uváděnou hodnotou na škále, byla hodnota 1, což znamená, že respondenti pokládají vliv způsobu rodinné komunikace na vztahy v rodině za velmi významný. Tuto odpověď uvedlo 52 respondentů. Druhou nejčastější odpovědí byla hodnota 2, kterou uvedlo 46 respondentů. Ve výsledku lze tedy říci, že většina respondentů vnímá vliv způsobu komunikace na vztahy jako skutečně významný. Další, avšak už méně častá odpověď byla hodnota 3, kterou uvedlo celkem 15 dotazovaných. 6 respondentů uvedlo hodnotu 4 a pouze 1 respondent z celkového počtu uvedl, že tento vliv považuje za naprosto bezvýznamný, tedy hodnotu 5. Průměrnou hodnotou je číslo 1,8 což hovoří o tom, že respondenti vnímají vliv způsobu komunikace na vztahy v rodině za velmi významný.

Tabulka 14 - Jak významný vliv má podle Vás způsob komunikace v rodině na rodinné vztahy?

	počet	součin
škála 1	52	52
škála 2	46	92
škála 3	15	45
škála 4	6	24
škála 5	1	5
celkem	120	218

Otázka č. 14: Napište jedním nebo více slovy, jak byste charakterizovali komunikaci mezi Vámi a rodiči?

U položky číslo 14, která byla otevřená, měli respondenti charakterizovat jedním nebo více slovy komunikaci s rodiči. Nejčastější odpovědí byla odpověď, že komunikace mezi nimi a rodiči je dobrá. Tuto odpověď uvedlo 40 respondentů, což je 33 % z celkového počtu dotazovaných studentů. Druhou nejčastější odpovědí byla charakteristika komunikace dvěma slovy, tedy slovy: není problém. Takto charakterizovalo komunikaci 22 respondentů (18 %). Dále charakterizovali komunikaci jako normální. To uvedlo 14 respondentů (12 %). Jako pohodovou vidí komunikaci 13 respondentů (11 %). Pouhých 8 dotazovaných, tedy 7 %, vidí komunikaci jako nepochopení, což byla jedna z mála záporných odpovědí. Většinou totiž byla komunikace v rodině vnímána spíše kladně. Ostatní odpovědi v celkovém součtu tvořily 19 % a byly charakterizovány těmito slovy: perfektní, výborná, sranda, sdílení, naslouchání, hádky. Celkově tedy můžeme říci, že respondenti vnímají komunikaci mezi nimi a svými rodiči spíše kladně.

Tabulka 15 - Napište jedním nebo více slovy, jak byste charakterizovali komunikaci mezi Vámi a rodiči?

	počet	počet v procentech
dobrá	40	33%
není problém	22	18%
normální	14	12%
pohoda	13	11%
nepochopení	8	7%
ostatní odpovědi	23	19%
celkem	120	100%

Obrázek 12: Graf - Napište jedním nebo více slovy, jak byste charakterizovali komunikaci mezi Vámi a rodiči?

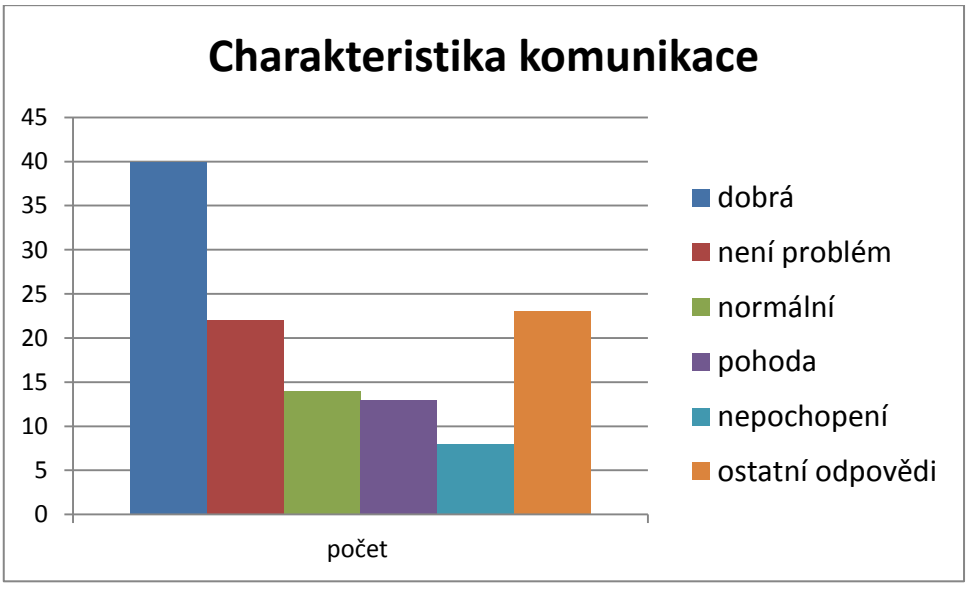

Otázka č. 15: O čem s rodiči hovoříte nejčastěji?

Položka č. 15 byla otevřená. Z výsledků jsme zjistili, že nejčastěji hovoří dospívající se svými rodiči o škole. Tato odpověď převažovala, odpovědělo tak 74 respondentů, což je 61 % z celkového počtu odpovědí. Tato skutečnost je dána především tím, že v tomto věku, tedy ve věku od 15 do 18 let je studium prioritou jak pro děti tak především i pro jejich

rodiče a tak je potřeba se škole věnovat a také o škole hovořit. V tomto období řeší dospívající přijímací zkoušky na střední nebo už i na vysoké školy a s tím související volbu povolání. Další, ale už méně častou odpovědí bylo, že s nimi hovoří o svých koníčcích. Tuto odpověď uvedlo 14 respondentů (12 %). Další odpovědi byly mnohem méně časté. 6 % uvedlo, že se svými rodiči hovoří o všem. To by bylo vnímáno jako pozitivní zjištění, kdyby ovšem byla tato odpověď častější. 6 respondentů (5 %) odpovědělo, že nejčastěji debatují o problémech a stejný počet získala odpověď rodina. Mezi ostatními odpověďmi, které tvořily 4 %, bylo např. to, že debatují o budoucnosti, jídle, penězích, lásce, vztazích či drogách. Z toho vyplývá, že adolescenti se svým rodičům příliš nechtějí svěřovat se svými osobními či intimními záležitostmi. Tento fakt může být ovlivněn tím, že adolescenti se svěřují spíše svým vrstevníkům, se kterými tráví nejvíce času.

Tabulka 16 - O čem s rodiči hovoříte nejčastěji?

	počet	**počet v procentech**
škola	74	61%
koníčky	14	12%
běžné situace	8	7%
o všem	7	6%
o problémech	6	5%
rodina	6	5%
ostatní	5	4%
celkem	120	100%

Obrázek 13: Graf - O čem s rodiči hovoříte nejčastěji?

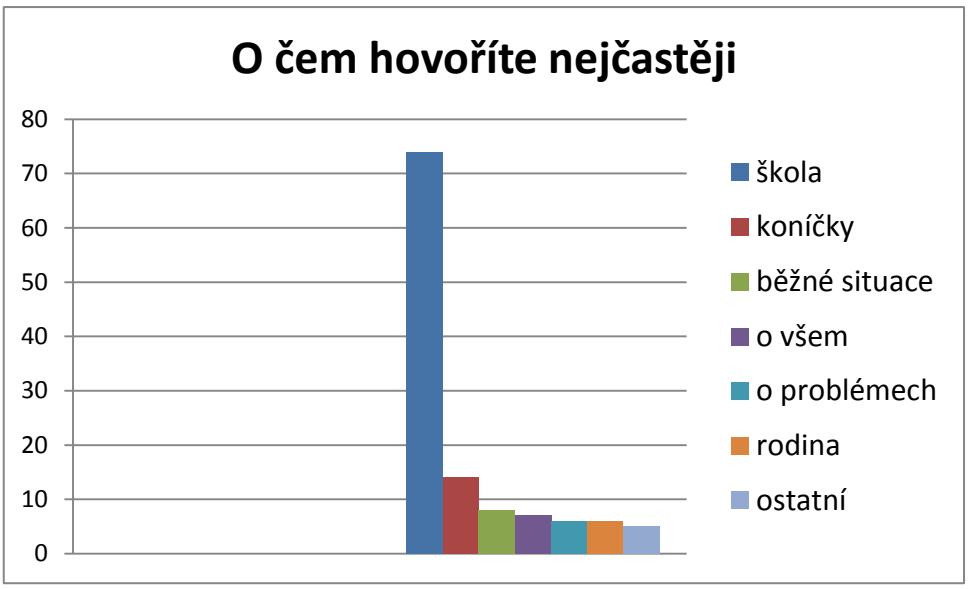

Otázka č. 16: Za kým jdete raději, když potřebujete s něčím poradit?

Tato položka vypovídá o tom, že adolescenti si nejčastěji chodí pro radu za svými matkami než za otci. Odpověď, kdy respondenti dávají přednost matkám, zvolilo 74 respondentů (62 %). 36 respondentů, tedy 30 % uvedlo, že pro radu chodívají jak za matkou, tak i za otcem. Pouze 10 respondentů (8 %) zvolilo odpověď, kdy dají přednost otci.

Tento výsledek koresponduje s výsledkem u otázky č. 7, kde respondenti uváděli, že více času tráví s matkami než s otci. Proto je logické, že pokud s nimi tráví více času, pravděpodobně s nimi i více hovoří a tím pádem se s nimi i radí. To může být dáno tím, že otcové tráví více času v práci, než matky i když v dnešní době to není tak zcela jednoznačné.

Tabulka 17 - Za kým jdete raději, když potřebujete s něčím poradit?

	počet	počet v procentech
za matkou	74	62%
za otcem	10	8%
za oběma	36	30%
celkem	120	100%

Obrázek 14: Graf - Za kým jdete raději, když potřebujete s něčím poradit?

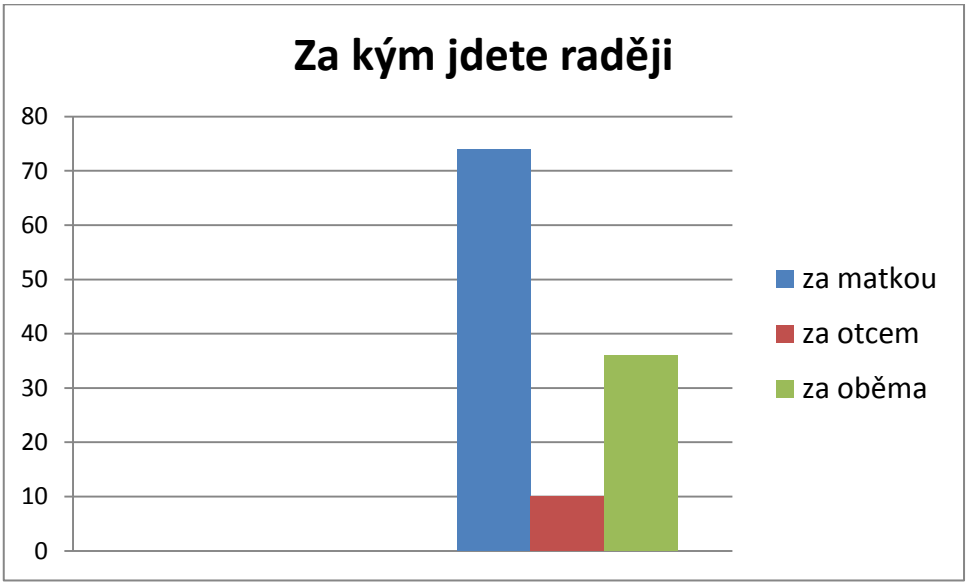

Otázka č. 18: Vyskytují se ve Vaší komunikaci hádky?

Z celkového počtu 120 respondentů, zvolilo 72 respondentů (60%) odpověď, že hádky se v jejich společné komunikaci vyskytují jen občas. 30 respondentů (25 %) odpovědělo kladně, tedy ano, hádky se vyskytují. Pouhých 18 respondentů (15 %) zvolilo odpověď ne – tedy to, že se při komunikaci s rodiči nehádají.

Z této otázky tedy vyplývá skutečnost, že hádky v komunikaci se vyskytují v 85 % případů z celkového počtu 120 dotazovaných osob.

Tabulka 18 - Vyskytují se ve Vaší komunikaci hádky?

	počet	počet v procentech
ano	30	25%
ne	18	15%
občas	72	60%
celkem	120	100%

Obrázek 15: Graf - Vyskytují se ve Vaší komunikaci hádky?

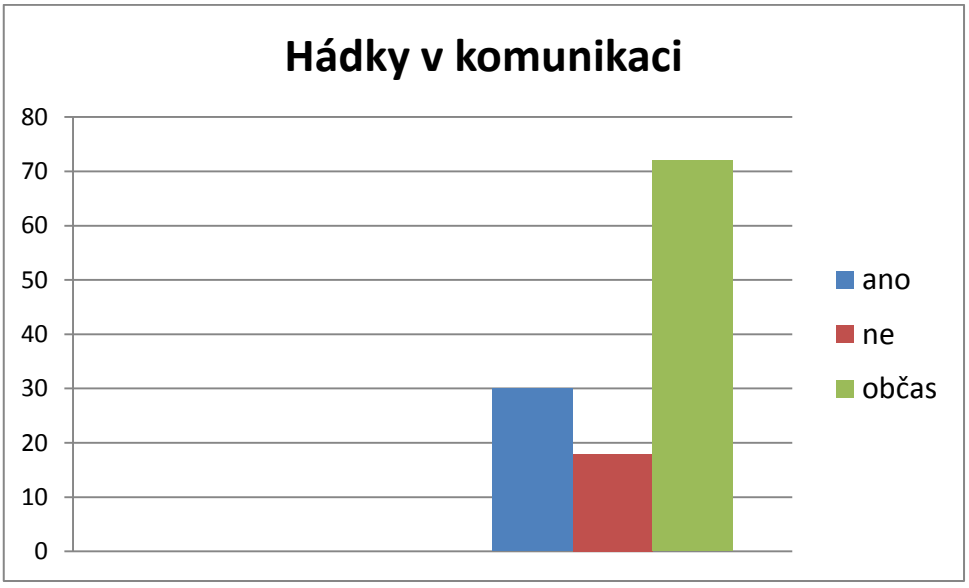

Otázka č. 19: Uveďte co je podle Vás nejčastější příčinou hádek nebo problémů ve Vaší komunikaci?

U této otázky měli respondenti odpovídat formou otevřené otázky na to, co je podle nich příčinou hádek či problémů v jejich společné komunikaci. Nejčastější odpovědí byly rozdílné názory, které uvedlo 44 respondentů (37 %). Jako druhou nejčastější odpověď uváděli to, že se s rodiči nepochopí. Tuto skutečnost uvedlo 18 respondentů (15 %). 16 osob (13 %) uvedlo jako příčinu hádek školu. Protože je škola zároveň nejčastějším tématem, což vyplynulo z otázky č. 15, je také logické, že právě toto téma je mnohdy i

příčinnou hádek a problémů v rodině. 8 respondentů (7 %) vidí jako příčinu problémů v rodině své rodiče. 6 respondentů (5 %) přiznává, že chyba může být také na jejich straně, uvedli tedy jako příčinu hádek právě své vlastní chování. Jako další příčiny hádek uváděli respondenti své sourozence, nesplnění povinností, neuposlechnutí, zákazy, jednostranná komunikace a rodinné problémy.

Tabulka 19 - Uveďte co je podle Vás nejčastější příčinou hádek nebo problémů ve Vaší komunikaci?

	počet	**počet v procentech**
rozdílné názory	44	37%
nepochopení se	18	15%
škola	16	13%
rodiče	8	7%
moje chování	6	5%
úklid	5	4%
ostatní	23	19%
celkem	120	100%

Obrázek 16: Graf - Uveďte co je podle Vás nejčastější příčinou hádek nebo problémů ve Vaší komunikaci?

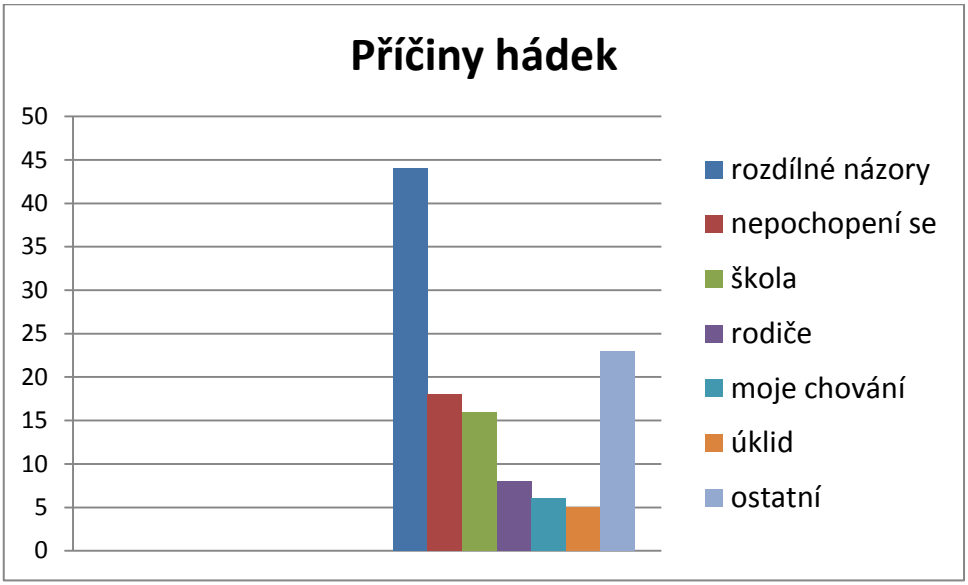

Otázka č. 20 – Kdo podle Vás hádku obvykle zaviní?

Tato otázka se respondentů dotazuje, kdo je podle nich viníkem hádek v rodině. Respondenti nejčastěji odpovídali, že vinu vidí u všech. Takto odpověděla více než polovina, konkrétně 54 %. Druhou nejčastější odpovědí byla odpověď, že hádky obvykle zaviní spíše rodiče. Takto odpovědělo 21 respondentů (18 %). Téměř stejný počet respondentů však vidí vinu spíše u sebe než u rodičů. Tuto odpověď zvolilo 20 respondentů (17 %). Sourozence respondenti za hádky příliš neviní. Tuto odpověď totiž zvolilo pouze 14 osob ze všech dotazovaných, tedy (11 %).

Tabulka 20 - Kdo podle Vás hádku obvykle zaviní?

	počet	**počet v procentech**
rodiče	21	18%
sourozenci	14	11%
já	20	17%
všichni	65	54%
celkem	120	100%

Obrázek 17: Graf – Kdo podle Vás hádku obvykle zaviní?

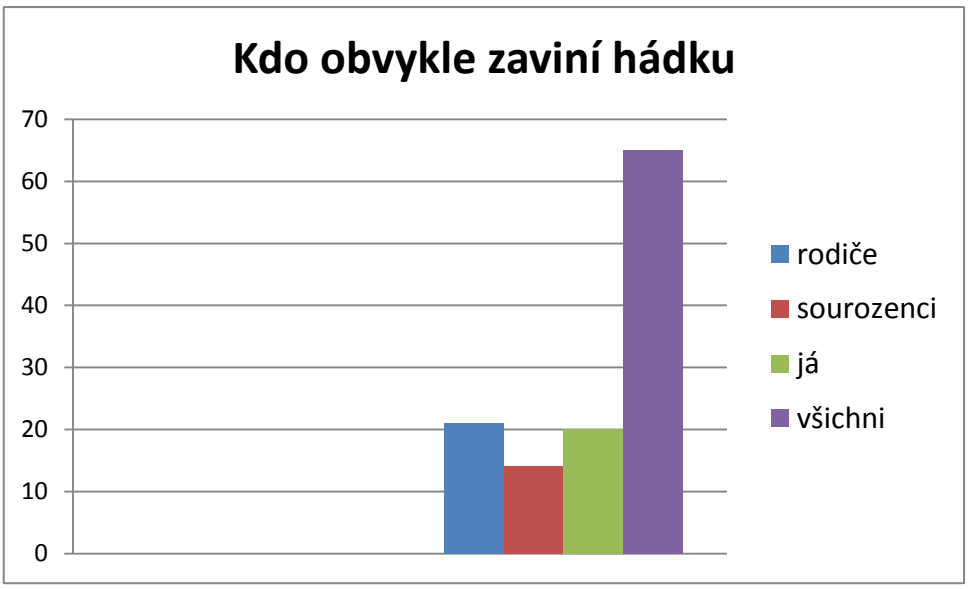

Otázka č. 21: Změnil/a byste něco ve Vaší komunikaci s rodiči? Pokud ano, uveďte co.

Tato položka byla polozavřená. Respondenti měli odpovídat, zda by něco změnili v komunikaci se svými rodiči a pokud zvolili, že ano, měli konkrétně napsat, o co se jedná. Většina respondentů zvolila odpověď ne, tedy ni by neměnili. Uvedlo tak 78 respondentů (65 %). Zbývajících 35 % zvolilo možnost ano. Nejčastěji by pak respondenti změnili více empatie, více naslouchat, méně hádek, vztah s rodičem, více důvěry, nebo aby spolu trávili více času.

Tabulka 21 - Změnil/a byste něco ve Vaší komunikaci s rodiči? Pokud ano, uveďte co

	počet	počet v procentech
ano	42	35%
ne	78	65%
celkem	120	100%

Obrázek 18: Graf - Změnil/a byste něco ve Vaší komunikaci s rodiči? Pokud ano, uveďte co.

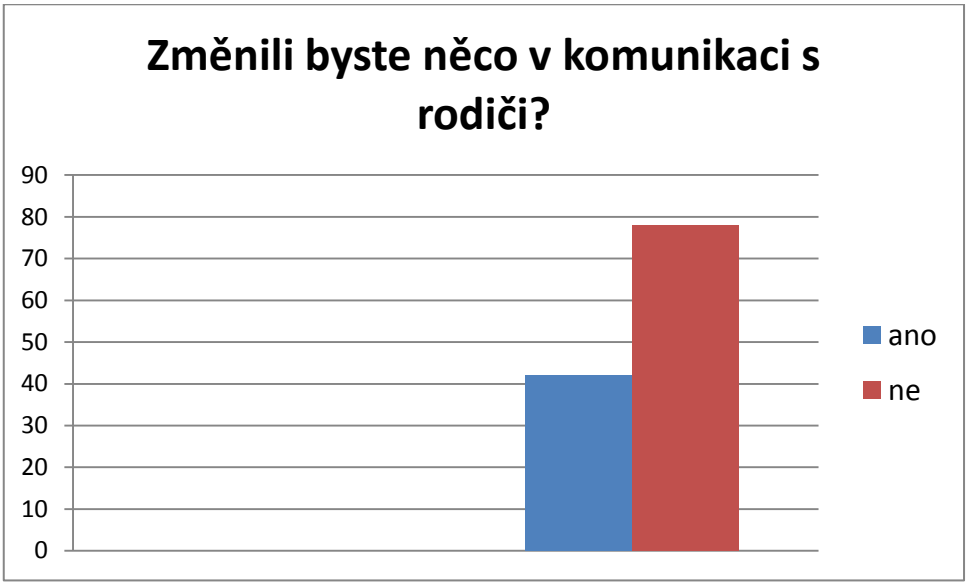

Otázka č. 22: Jak celkově vnímáte Vaši rodinnou komunikaci? Uveďte na škále.

Otázka č. 22 byla škálová. Respondenti zde měli zvolit hodnotu na škále od 1 do 5, která nejvíce vystihuje to, jak vnímají celkově komunikaci v rodině. Hodnota 1 znázorňovala pozitivní vnímání komunikace, hodnota 5 naopak vystihovala negativní hodnocení. Z celkového počtu 120 dotazovaných zvolilo 44 respondentů hodnotu 2, což znamená, že komunikaci v rodině vidí spíše pozitivně než negativně. Druhou nejčastější odpovědí byla hodnota 1, rodinnou komunikaci tedy vnímá pozitivně 38 respondentů. 29 respondentů zvolilo hodnotu 3, což je hodnota, která označuje průměr. Dalo by se tedy říct, že těchto 29 respondentů vidí komunikaci jako průměrnou, tedy ani pozitivní ani negativní. 8 respondentů zvolilo hodnotu 4. Pouze 1 respondent vnímá komunikaci v rodině skutečně negativně a zvolil proto hodnotu 5.

Průměrně je komunikace v rodině dospívajícími vnímána spíše pozitivně. Průměrnou hodnotou je totiž číslo 2,1.

Tabulka 22 - Jak celkově vnímáte Vaši rodinnou komunikaci?

	počet	součin
škála 1	38	38
škála 2	44	88
škála 3	29	87
škála 4	8	32
škála 5	1	5
celkem	120	250

6.4 Shrnutí praktické části

Cílem tohoto výzkumu bylo, zjistit způsob a intenzitu rodinné komunikace mezi adolescenty a jejich rodiči. Práce je zaměřena konkrétně na adolescenty střední školy ve Valašském Meziříčí, ve věku 15 až 18 let. Pro tuto práci byl zvolen kvantitativní výzkum formou dotazníkového šetření. Zároveň bylo také potřeba zjistit odpovědi na stanovené výzkumné otázky.

Výzkumná otázka č. 1: Kolik času tráví adolescenti se svými rodiči komunikací?

Z výzkumu vyplynulo, že adolescenti tráví se svými rodiči poměrně málo času společnou komunikací. Ve většině případů dospívající s rodiči komunikují pár minut nebo maximálně hodinu denně. Můžeme tedy říct, že intenzita rodinné komunikace mezi adolescenty a jejich rodiči není nijak výrazná, spíše naopak je nízká.

Příčinou může být to, že adolescenti v tomto období tráví více času mimo domov se svými vrstevníky. Jak již práce zmiňovala v teoretické části, období dospívání je také plné rozporů v rodinné komunikaci a právě to může být příčinou toho, proč se chtějí dospívající vyhnout komunikaci s rodiči.

Další příčinu obtížnosti komunikace s dospívajícími vysvětluje Orvin. V mnoha směrech se komunikace s dospívajícími neliší od komunikace s dospělými. Co činí komunikaci s adolescenty obtížnou, je fakt, že jejich verbální schopnosti ještě nejsou plně rozvinuty a při rozhovoru s dospělými mohou adolescenti pociťovat úzkost. Všechna ta usilovná snaha stát se co nejdříve dospělým poznamenává schopnost adolescentů komunikovat. Budoucí

dospělí jsou mimořádně citliví na sebemenší připomínku na jejich osobu (Orvin,2001, s. 58).

Výzkumná otázka č. 2: Jakým komunikačním prostředkům dávají adolescenti při komunikaci se svými rodiči přednost?

I vzhledem k výsledkům u první výzkumné otázky, lze říci, že dospívající preferují osobní způsob komunikace před ostatními způsoby. Osobnímu kontaktu dává přednost převážná většina všech dotazovaných, tedy 93 % a to dokonce i před komunikací přes mobilní telefon či internet. Tato média jsou dnes vyhledávanými společníky pro většinu populace, zejména však pro děti a dospívající, kteří u nich tráví nezdravě mnoho času.

Mobilní telefon se stal nejen společníkem, ale především je to prostředek rychlé a přímé komunikace. Vpád mobilního telefonu se stal revolucí a mnohdy až hrozivou možností kontaktovat a být kontaktován kdykoliv a kdekoliv. Největší předností těchto médií je především neuvěřitelná rychlost výměny informací. Avšak tyto komunikační prostředky nemohou zcela a plně nahradit tradiční formy komunikace. Někdy zcela zbytečně vytlačují přímou osobní komunikaci (Štěpaník, 2005, s. 125).

Výzkumná otázka č. 3: Jak dospívající vnímají komunikaci se svými rodiči?

Z výzkumu jsme také zjistili, jak dnešní dospívající vnímají rodinnou komunikaci s rodiči. I přesto, že období adolescence je plné konfliktů, rozporů a nedorozumění, ukázalo se, že ve většině případů je komunikace v rodině adolescenty vnímána spíše pozitivně.

Dospívající člověk prožívá velké změny ve všech oblastech svého života. Jedná se o změny biologické, psychologické a sociální. Mění se jejich chování i způsob myšlení a komunikace. Právě proto mohou své okolí a především rodiče nebo komunikaci s nimi vnímat velmi negativně. Je potom samozřejmě také na rodičích, jak jejich vzájemná komunikace bude vypadat.

Komunikace mezi dvěma lidmi je totiž vždy ovlivňována jejich vzájemným vztahem. V životě adolescentů působí různé faktory, které poznamenávají vztahy s lidmi, kteří budou v životě adolescentů něco znamenat. Mají-li rodiče dost pochopení pro problémy, s nimiž se jejich děti snaží vyrovnat, usnadní to jejich vzájemnou komunikaci (Orvin, 2005, s. 64).

ZÁVĚR

Bakalářská práce pojednává o problémech v rodinné komunikaci z pohledu adolescentů. V teoretické části se tato práce zaměřila na hlavní pojmy jako je komunikace, rodina a adolescence. Tyto pojmy práce objasňuje z pohledu odborníků z různých hledisek, např. z hlediska sociologie, psychologie nebo práva.

Další část práce prezentuje kvantitativní výzkum, jehož cílem bylo zjistit, jaký je způsob a intenzita rodinné komunikace mezi adolescenty a jejich rodiči. Praktická část je rozdělena do tří oblastí. První oblast prezentuje výsledky všech položek dotazníku týkající se rodinného prostředí. Další oblastí praktické části je trávení volného času a poslední část prezentuje výsledky týkající se komunikace. V závěru praktické části jsou prezentovány odpovědi na výzkumné otázky.

Období adolescence je beze sporu jedním z nejsložitějších období v našem životě. Někteří jedinci tímto obdobím projdou téměř bez povšimnutí, u jiných je zase provázeno bouřlivými změnami nálad a častých konfliktů s autoritami. V každém ohledu je potřeba se dospívajícím věnovat a dát dostatečný prostor ke komunikaci s nimi. I přesto, že se může zdát, že nás mladí dospělí již nepotřebují, je tomu právě naopak. Dospívající často cítí nejistotu a neumí s dospělými komunikovat, tak aby se předešlo hádce. Prožívají jakýsi vnitřní konflikt a řeší různé záležitosti, které jsou pro ně velmi významné. Proto je důležité, abychom dávali najevo, že jsme tu pro ně a jsme připraveni je kdykoliv vyslechnout a případně jim i pomoci.

Práce zjišťuje, jak adolescenti komunikují se svými rodiči, jak komunikaci s nimi vnímají a jak se k ní staví a také, v čem spatřují největší rizika rodinné komunikace. Práce může vést k zamyšlení a lepšímu pochopení toho, jak adolescenti komunikují a jak přemýšlí. To nám pak může pomoci nejen jako odborníkům na poli sociální pedagogiky, ale také v našem osobním životě.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BEDNAŘÍKOVÁ, Iveta, 2006. *Sociální komunikace.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-1357-4.

CARR-GREGG, Michael, 2012. *Psychické problémy v dospívání.* Praha: Portál, s.r.o. ISBN 978-80-262-0062-8.

ČAČKA, Otto, 2000. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace.* Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-060-0.

DEVITO, Joseph, 2001. *Základy mezilidské komunikace.* Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-988-8.

DOHERTY – SNEDDON, Gwyneth, 2005. *Neverbální komunikace dětí. Jak porozumět dítěti z jeho gest a miminky.* Praha: portál, s.r.o. ISBN 80-7367-043-7.

FARKOVA, Marie, 2009. *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-2480-5.

HELUS, Zdeněk, 2006. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada. 978-80-247-1168-3.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, 1998. *České rodinné právo.* Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-192-5.

CHRÁSKA, Miroslav, 2016. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu.* 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-271-9225-0.

JANÁČKOVÁ, Laura, 2009. *Praktická komunikace pro každý den*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-2479-9.

JANDOUREK, Jan, 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, s.r.o. ISBN 80-7178-535-0.

KOHOUTEK, R., J. ŠTĚPANÍK a I. OCETKOVÁ, 1998. Brno: Akademické nakladatelství CERM. ISBN 80-7204-064-2.

KONEČNÁ, Zdeňka, 2009. *Základy komunikace*. Brno: Akademické nakladatelství CERM. ISBN 978-80-214-3891-0.

KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky.* Praha: Portál, s.r.o. ISBN 978-80-7367-383-3.

KREJČOVÁ, Lenka, 2011. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-3474-3.

KURIC, Josef, 2000. *Ontogenetická psychologie.* Brno: Akademické nakladatelství CERM. ISBN 80-214-1844-3.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2006. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání.* 2. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1284-9.

MACEK, Petr, 2003. *Adolescence*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o. ISBN 80-7178-747-7.

MARHOUNOVÁ, Jana, 1996. *Dospívání.* Praha: Empatie. ISBN 80-901618-7-1.

MATOUŠEK, Oldřich, 1997. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-24-9.

MOŽNÝ, Ivo, 2002. *Česká společnost*. *Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života.* Praha: Portál, s.r.o. ISBN 80-7178-624-1.

ORVIN, George, 2001. *Dospívání – kniha pro rodiče*. Praha: Grada Publishing, spol, s.r.o. ISBN 80-247-0124-3.

PECH, Jaroslav, 2009. Řeč těla & umění komunikace. Praha: NS Svoboda, s.r.o. ISBN 978- 80-205-0606-1.

PŘADKA, M., D. KNOTOVÁ a J. FALTÝSKOVÁ, 2004. *Kapitoly ze sociální pedagogiky.* Brno: Masarykova univerzita v Brně. ISBN 80-210-3469-6.

ROSENBERG, Marshall, 2008. *Nenásilná komunikace.* Praha: Portál, s.r.o. ISBN 978-80-7367-447-2.

SOBOTKOVÁ, Irena, 2001. *Psychologie rodiny.* Praha: Portál, s.r.o. ISBN 80-7178-559-8.

ŠTĚPANÍK, Jaroslav, 2005. *Umění jednat s lidmi 2. Komunikace.* Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 80-247-0844-2.

TEGZE, Oldřich, 2003. Neverbální komunikace. Praha: Computer press. ISBN 80-7226-429-X.

VACÍNOVÁ, M., D. TRPIŠOVSKÁ a M. FÁRKOVÁ, 2008. *Psychologie.* Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha. ISBN 978-80-86723-47-1.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2005. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0956-8.

VYBÍRAL, Zdeněk, 2005. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, s.r.o. ISBN 80-7178-998-4.

VÝROST Jozef a Ivan SLAMĚNÍK, 2008. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-1428-8.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Graf – Pohlaví respondentů 46
Obrázek 2: Graf – Věk respondentů 47
Obrázek 3: Graf – Počet sourozenců 49
Obrázek 4: Graf – S kým sdílíte domácnost? 50
Obrázek 5: Graf – Kolik času denně trávíte s rodiči společnou činností? 52
Obrázek 6: Graf - O jakou činnost se jedná nejčastěji? 53
Obrázek 7: Graf – S kým trávíte více času? 54
Obrázek 8: Graf - Kolik času denně trávíte s rodiči při řešení různých záležitostí? 56
Obrázek 9: Graf - Jaký způsob komunikace s rodiči preferujete? 57
Obrázek 10: Graf - Způsob Vaší vzájemné komunikace považujete za: 58
Obrázek 11: Graf - V čem spatřujete největší riziko způsobu Vaší komunikace s rodiči? 60
Obrázek 12: Graf - Napište jedním nebo více slovy, jak byste charakterizovali komunikaci mezi Vámi a rodiči? 62
Obrázek 13: Graf - O čem s rodiči hovoříte nejčastěji? 64
Obrázek 14: Graf - Za kým jdete raději, když potřebujete s něčím poradit? 65
Obrázek 15: Graf - Vyskytují se ve Vaší komunikaci hádky? 66
Obrázek 16: Graf - Uveďte co je podle Vás nejčastější příčinou hádek nebo problémů ve Vaší komunikaci? 68
Obrázek 17: Graf – Kdo podle Vás hádku obvykle zaviní? 69
Obrázek 18: Graf - Změnil/a byste něco ve Vaší komunikaci s rodiči? Pokud ano, uveďte co. 70

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 - Pohlaví respondentů 45
Tabulka 2 - Věk respondentů 46
Tabulka 3 - Počet sourozenců 48
Tabulka 4 - S kým sdílíte domácnost? 49
Tabulka 5 - Za jaký považujete Váš vztah s rodiči? 51
Tabulka 6 - Kolik času denně trávíte s rodiči společnou činností? 51
Tabulka 7 - O jakou činnost se jedná nejčastěji? 53
Tabulka 8 - S kým trávíte více času? 54
Tabulka 9 - Jak moc důležitý je pro Vás čas strávený s rodiči? 55
Tabulka 10 - Kolik času denně trávíte s rodiči při řešení různých záležitostí? 55
Tabulka 11 - Jaký způsob komunikace s rodiči preferujete? 57
Tabulka 12 - Způsob Vaší vzájemné komunikace považujete za: 58
Tabulka 13 - V čem spatřujete největší riziko způsobu Vaší komunikace s rodiči? 59
Tabulka 14 - Jak významný vliv má podle Vás způsob komunikace v rodině na rodinné vztahy? 61
Tabulka 15 - Napište jedním nebo více slovy, jak byste charakterizovali komunikaci mezi Vámi a rodiči? 62
Tabulka 16 - O čem s rodiči hovoříte nejčastěji? 63
Tabulka 17 - Za kým jdete raději, když potřebujete s něčím poradit? 65
Tabulka 18 - Vyskytují se ve Vaší komunikaci hádky? 66
Tabulka 19 - Uveďte co je podle Vás nejčastější příčinou hádek nebo problémů ve Vaší komunikaci? 67
Tabulka 20 - Kdo podle Vás hádku obvykle zaviní? 68
Tabulka 21 - Změnil/a byste něco ve Vaší komunikaci s rodiči? Pokud ano, uveďte co 69
Tabulka 22 - Jak celkově vnímáte Vaši rodinnou komunikaci? 71

SEZNAM PŘÍLOH

PI Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dobrý den,

jmenuji se Jana Sucháčková a jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně na fakultě humanitních studií. Nyní studuji třetí ročník bakalářského studia a tímto bych Vás chtěla požádat o vyplnění mého dotazníku. Dotazník je zcela anonymní a slouží pouze pro účely mé bakalářské práce. Dotazník by Vám neměl zabrat více než pár minut. Předem děkuji za Váš čas a ochotu.

Zakroužkujte Vámi vybranou odpověď nebo odpověď doplňte.

1. **Pohlaví:**

a) chlapec
b) dívka

2. **Věk:**

_____

3. **Kolik máte sourozenců?**

a) jsem jedináček
b) jednoho
c) dva
d) tři a více

4. **S kým sdílíte domácnost?**

a) s oběma rodiči a sourozencem/sourozenci
b) s jedním rodičem a sourozencem/sourozenci
c) pouze s rodiči
d) pouze s jedním rodičem

5. Kolik času denně trávíte s rodiči?

a) maximálně pár minut
b) maximálně hodinu
c) více jak hodinu

6. S kým trávíte více času?

a) s matkou
b) s otcem
c) s oběma stejně

7. Jak moc důležitý je pro Vás čas strávený s rodiči? Uveďte na škále.

důležitý 1 2 3 4 5 nedůležitý

8. Kolik času denně věnujete komunikaci s rodiči?

a) maximálně pár minut
b) maximálně hodinu
c) více jak hodinu

9. Jaký způsob komunikace s rodiči preferujete?

a) osobní kontakt
b) komunikace přes telefon, internet, apod.
c) jiný, uveďte

_____

10. Způsob Vaší vzájemné komunikace považujete za:

a) bezproblémový
b) docela dobrý
c) ne příliš dobrý
d) špatný

11. Má podle Vás způsob rodinné komunikace vliv na vztahy v rodině?

a) ano

b) ne

12. Napište jedním nebo více slovy, jak byste charakterizovali komunikaci mezi Vámi a rodiči?

_____

13. O čem s rodiči hovoříte nejčastěji?

_____

14. Za kým jdete raději, když potřebujete s něčím poradit?

a) za matkou

b) za otcem

c) za oběma

15. Za jaký považujete Váš vztah s rodiči? Uveďte na škále:

dobrý 1 2 3 4 5 **špatný**

16. Vyskytují se ve Vaší komunikaci hádky?

a) ano

b) ne

c) občas

17. Uveďte co je podle Vás nejčastější příčinou hádek nebo problémů ve Vaší rodině?

_____

18. Kdo podle Vás hádku obvykle zaviní?

a) rodiče
b) sourozenci
c) já
d) všichni

19. Změnil/a byste něco ve Vaší komunikaci s rodiči? Pokud ano, uveďte co.

a) ne
b) ano

---

20. Jak celkově vnímáte Vaši rodinnou komunikaci? Uveďte na škále.

pozitivně 1 2 3 4 5 **negativně**